

Zbierka súdnych rozhodnutí

NÁVRHY GENERÁLNEJ ADVOKÁTKY
JULIANE KOKOTT
prednesené 20. septembra 2012¹

Vec C-394/11

Valeri Chariev Belov

[návrh na začatie prejudiciálneho konania, ktorý podala Komisia za zaštitu ot diskriminacija
(Bulharsko)]

„Prípustnosť návrhu na začatie prejudiciálneho konania — ‚Súd členského štátu‘ v zmysle článku 267 ZFEÚ — Smernica 2000/43/ES — Zásada rovnosti zaobchádzania s osobami bez ohľadu na rasový alebo etnický pôvod — Nepriama diskriminácia — Mestské časti, ktoré vo väčšinovom meradle obývajú príslušníci rómskej skupiny obyvateľstva — Umiestňovanie elektromerov do výšky nedostupnej pre spotrebiteľov — Odôvodnenie — Boj proti podvodom a zneužívaniu — Smernice 2006/32/ES a 2009/72/ES — Možnosť príslušného spotrebiteľa vykonať odpočet individuálnej spotreby elektrickej energie“

I – Úvod

1. Ide o diskrimináciu, ak sa elektromery v mestských častiach, ktoré sú prevažne obývané určitou etnickou skupinou, umiestňujú oveľa vyššie ako inde? To je v podstate otázka, ktorou sa má Súdny dvor zaoberať na návrh bulharskej Komisie na ochranu pred diskrimináciou (ďalej len „KZD“)² v prejednávanom prípade. Poskytuje Súdnemu dvoru príležitosť, aby zdokonalil svoju judikatúru venovanú tzv. smerniciam na ochranu pred diskrimináciou³ – v predmetnom prípade smernici 2004/43/ES⁴ – pričom sa má po prvý raz venovať problematike nepriamej diskriminácie na základe etnického pôvodu, ako aj možnostiam odôvodnenia takej diskriminácie. Okrem toho bude Súdny dvor najskôr musieť objasniť otázku, či je KZD vôbec oprávnená predložiť podľa článku 267 ZFEÚ návrh na začatie prejudiciálneho konania.

1 – Jazyk prednesu: nemčina.

2 – Komisia za zaštitu ot diskriminacija.

3 – K antidiskriminačným smerniciam okrem toho patria smernica Rady 2000/78/ES z 27. novembra 2000, ktorá ustanovuje všeobecný rámec pre rovnaké zaobchádzanie v zamestnaní a povolani (Ú. v. ES L 303, s. 16; Mim. vyd. 05/004, s. 79), smernica Rady 2004/113/ES z 13. decembra 2004 o vykonávaní zásady rovnakého zaobchádzania medzi mužmi a ženami v prístupe k tovaru a službám a k ich poskytovaní (Ú. v. EÚ L 373, s. 37) a smernica Európskeho parlamentu a Rady 2006/54/ES z 5. júla 2006 o vykonávaní zásady rovnosti príležitostí a rovnakého zaobchádzania s mužmi a ženami vo veciach zamestnanosti a povolania (Ú. v. EÚ L 204, s. 23).

4 – Smernica Rady 2000/43/ES z 29. júna 2000, ktorou sa zavádza zásada rovnakého zaobchádzania s osobami bez ohľadu na rasový alebo etnický pôvod (Ú. v. ES L 180, s. 22; Mim. vyd. 20/001, s. 23).

2. Príčinou právneho sporu je prax, ktorá existuje v dvoch mestských častiach bulharského mesta Montana, a to umiestňovanie elektromerov na elektrické stĺpy vo výške 7 m, kým inde sa elektromery umiestňujú tak, aby boli pre spotrebiteľov prístupné, vo výške najviac 1,7 m. V predmetných mestských častiach žijú hlavne ľudia, ktorí sú príslušníkmi rómskej skupiny obyvateľstva⁵, a tak vzniká otázka, či opísaný postup predstavuje diskrimináciu na základe etnického pôvodu.

3. Prejednávaný prípad sa vyznačuje mimoriadnou citlivosťou, a to vzhľadom na okolnosť, že prípadná diskriminácia sa dotýka Rómov. Situácia Rómov ako najväčšej menšiny v Európe sa v posledných rokoch dostáva čoraz viac do centra pozornosti verejnosti. Mnoho z asi desiatich až dvanástich miliónov Rómov sa dennodenne stretáva s predsudkami, neznášanlivosťou, diskrimináciou a sociálnym vylúčením. Často sú marginalizovaní a žijú v zlých socio-ekonomických podmienkach.⁶ Sociálna a hospodárska integrácia Rómov sa preto stala deklarovateľným cieľom Európskej únie a tiež Bulharskej republiky.⁷ Európsky súd pre ľudské práva (ďalej len „ESLP“) sa už tiež niekoľkokrát musel zaoberať prípadmi diskriminácie zameranej proti Rómom.⁸

II – Právny rámec

A – Právo Únie

4. Právny rámec Únie je v tomto prípade definovaný smernicou 2000/43/ES. Subsidiárne treba upozorniť na smernice 2006/32/ES⁹ a 2009/72/ES¹⁰, ktoré obsahujú pravidlá o vnútornom trhu s elektrickou energiou, resp. o energetickej účinnosti konečného využitia energie.

1. Smernica o zákaze diskriminácie 2000/43/ES

5. Článok 2 smernice 2000/43/ES obsahuje okrem iného toto vymedzenie pojmov:

„1. Na účely tejto smernice znamená zásada rovnakého zaobchádzania to, že neexistuje žiadna priama alebo nepriama diskriminácia na základe rasy alebo etnickom pôvode.

2. Na účely odseku 1:

a) za priamu diskrimináciu sa považuje prípad, keď sa s jednou osobou z dôvodu rasy alebo etnického pôvodu zaobchádza, zaobchádzalo, alebo by sa zaobchádzalo v porovnateľnej situácii menej priaznivo ako s inou osobou;

5 — Pojem „Róm“ sa často používa ako nadradený pojem na označenie skupín osôb, ktoré sa vo väčšej či menšej miere vyznačujú podobnými kultúrnymi špecifikami (napríklad Rómovia, Sintí, Cigáni, kočovníci, Kalé, „Gens du voyage“), bez ohľadu na to, či sa usadili, alebo nie; Pozri v tejto súvislosti najmä oznámenie Európskej komisie z 5. apríla 2011 Rámec EÚ pre vnútroštátne stratégie integrácie Rómov do roku 2020 [KOM(2011) 173 v konečnom znení] a oznámenie Európskej komisie z 21. mája 2012 Národné stratégie integrácie Rómov: prvý krok pri implementácii rámca EÚ [KOM(2012) 0226 v konečnom znení] a v každom z nich poznámku pod čiarou 1.

6 — Pozri oznámenie Komisie z 5. apríla 2011 (už citované v poznámke pod čiarou 5, s. 2).

7 — K tomu ešte raz pozri oznámenia Európskej komisie z 5. apríla 2011 a z 21. mája 2012 (už citované v poznámke pod čiarou 5), ako aj opatrenia Bulharska uvedené v návrhu na začatie prejudiciálneho konania, akými sú rámcový program na integráciu Rómov do bulharskej spoločnosti, národný program na zlepšenie životných podmienok Rómov v Bulharsku a národný akčný plán v rámci iniciatívy Desatročie rómskej inklúzie 2005 – 2015.

8 — Pozri napríklad rozsudky ESLP (Veľká komora) D. H. a i. v. Česká republika z 13. novembra 2007 (sťažnosť č. 57325/00, *Recueil des arrêts et décisions* 2007-IV) a Oršuš a i. v. Chorvátsko zo 16. marca 2010 (sťažnosť č. 15766/03, zatiaľ neuvyverejnený v *Recueil des arrêts et décisions*).

9 — Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2006/32/ES z 5. apríla 2006 o energetickej účinnosti konečného využitia energie a energetických službách, a ktorou sa zrušuje smernica Rady 93/76/EHS (Ú. v. EÚ L 114, s. 64).

10 — Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2009/72/ES z 13. júla 2009 o spoločných pravidlách pre vnútorný trh s elektrinou, ktorou sa zrušuje smernica 2003/54/ES (Ú. v. EÚ L 211, s. 55).

- b) za nepriamu diskrimináciu sa považuje prípad, ak by v dôsledku navonok neutrálneho predpisu, kritéria alebo zvyklosti bola znevýhodnená osoba určitej rasy alebo etnického pôvodu v porovnaní s inými osobami, iba ak uvedený predpis, kritérium alebo zvyklosť je objektívne odôvodnený legitímnym cieľom a prostriedky na jeho dosiahnutie sú primerané a nevyhnutné.

...“

6. Pôsobnosť smernice 2000/43/ES stanovuje jej článok 3 takto:

„1. Táto smernica sa v rámci právomocí delegovaných na spoločenstvo vzťahuje na všetky osoby z verejného i súkromného sektora, vrátane verejných subjektov, pokiaľ ide o:

...

- h) prístup k tovaru a službám, ktoré sú k dispozícii verejnosti, vrátane bývania, a ich poskytovanie.

...“

7. Článok 7 smernice 2000/43/ES, ktorý obsahuje úpravu ochrany práv, stanovuje vo svojom odseku 1:

„Členské štáty zabezpečia, aby súdne a/alebo správne konania, prípadne vrátane zmierovacích konaní smerujúcich k dodržiavaniu povinností podľa tejto smernice boli k dispozícii všetkým osobám, ktoré sa cítia poškodené nedodržiavaním zásady rovnakého zaobchádzania, dokonca aj vtedy, keď sa vzťahy, v ktorých malo dôjsť k diskriminácii, už skončili.“

8. Pokiaľ ide o dôkazné bremeno, v článku 8 ods. 1 smernice 2000/43/ES je upravené toto:

„Členské štáty prijímú v súlade so svojimi právnymi systémami nevyhnutné opatrenia, aby, akonáhle sa osoba cíti poškodená nedodržiavaním zásady rovnakého zaobchádzania a predloží súdu alebo inému príslušnému orgánu skutočnosti nasvedčujúce tomu, že došlo k priamej alebo nepriamej diskriminácii, prislúchalo odporcovi preukázať, že nedošlo k porušeniu zásady rovnakého zaobchádzania.“

9. Napokon treba upozorniť na článok 13 smernice 2000/43/ES, ktorý je venovaný požiadavke podporovať orgány zamerané na podporu rovnosti zaobchádzania:

„1. Členské štáty určia orgán alebo orgány na podporu rovnakého zaobchádzania pre všetky osoby bez diskriminácie na základe rasy alebo etnickom pôvode. Tieto orgány môžu byť súčasťou orgánov poverených ochranou ľudských práv alebo ochranou práv osôb na vnútroštátnej úrovni.

2. Členské štáty zabezpečia, aby do právomoci týchto orgánov patrili:

- bez toho, aby bolo dotknuté právo obetí a združení, organizácií alebo iných právnických osôb, ktoré sú uvedené v článku 7 odsek 2, poskytovanie nezávislej pomoci obetiam diskriminácie pri podávaní žaloby z dôvodov diskriminácie,
- vykonávanie nezávislých prieskumov týkajúcich sa diskriminácie,
- uverejňovanie nezávislých správ a vydávanie odporúčaní ku akejkoľvek otázke, ktorá sa vzťahuje k takejto diskriminácii.“

2. Smernice o vnútornom trhu s elektrickou energiou a o energetickej účinnosti konečného využitia energie

10. Účelom smernice 2006/32/ES je pomocou rôznych opatrení, okrem iného opatrení zameraných na zlepšovanie energetickej účinnosti konečného využitia energie pre koncových spotrebiteľov, zvyšovať účinnosť konečného využitia energie. V odôvodnení 29 sa okrem iného nachádza táto formulácia:

„S cieľom umožniť koncovým užívateľom rozhodovať o svojej individuálnej spotrebe energie na základe kvalitnejších informácií malo by sa im o tejto spotrebe poskytnúť primerané množstvo informácií spolu s inými relevantnými informáciami... Okrem toho by sa mali užívatelia aktívne podporovať v tom, aby pravidelne kontrolovali hodnoty na svojich meracích zariadeniach.“

11. V článku 13 ods. 1 smernice 2006/32/ES sa okrem toho uvádza:

„Členské štáty zabezpečia, aby sa v miere, v ktorej je to technicky možné, finančne rozumné a primerané vzhľadom na možné úspory energie, poskytli koncovým odberateľom elektrickej energie, zemného plynu, diaľkového vykurovania a/alebo chladenia teplej úžitkovej vody, za konkurencieschopné ceny individuálne meracie zariadenia, ktoré presne zobrazujú skutočnú spotrebu energie koncových odberateľov a poskytujú informácie o skutočnej dobe využívania.

...“

12. Smernica 2009/72/ES ustanovuje spoločné pravidlá výroby, prenosu, distribúcie a dodávky elektriny a upravuje organizáciu a fungovanie elektroenergetického odvetvia.¹¹ Podľa článku 3 ods. 7 tejto smernice členské štáty prijímajú „náležité opatrenia na ochranu koncových odberateľov“, ktoré, aspoň pokiaľ ide o odberateľov elektriny v domácnosti, musia zahŕňať opatrenia uvedené v prílohe I tejto smernice.

13. Podľa odseku 1 prílohy I smernice 2009/72/ES, ktorý má názov „Opatrenia na ochranu spotrebiteľov“, „opatrenia uvedené v článku 3 majú odberateľom zabezpečiť, aby:

...

- h) mali k dispozícii svoje údaje o spotrebe...; [a]
- i) boli riadne informovaní o skutočnej spotrebe elektriny a nákladoch, a to dostatočne často na to, aby mohli svoju spotrebu elektriny regulovať. ... Riadne sa zohľadňuje hospodárnosť takýchto opatrení. Za túto službu sa spotrebiteľovi nesmú účtovať nijaké dodatočné náklady;

...“

11 — Smernicou 2009/72/ES, ktorá sa mala prebrať najneskôr do 3. marca 2011, sa zrušila a nahradila smernica Európskeho parlamentu a Rady 2003/54/ES z 26. júna 2003 o spoločných pravidlách pre vnútorný trh s elektrickou energiou a o zrušení smernice 96/92/ES (Ú. v. EÚ L 176, s. 37; Mim. vyd. 12/002, s. 211). Ďalej sa preto odvolávam výlučne na ustanovenia smernice 2009/72/ES a nie na ustanovenia smernice 2003/54/ES, ktoré cituje KZD.

B – Bulharské právo

14. Na účely prebratia množstva smerníc a iných právnych aktov Európskej únie vrátane smernice 2000/43/ES, bol v Bulharsku prijatý zákon na ochranu pred diskrimináciou¹², ktorý okrem ustanovení upravujúcich zákaz diskriminácie obsahuje aj úpravu o Komisii na ochranu pred diskrimináciou (KZD). Návrh na začatie prejudiciálneho konania navyše súvisí s veľkým počtom ďalších vnútroštátnych predpisov, ako je zákon o hospodárení s energiou, nariadenie o pripojení výrobcov elektrickej energie a jej spotrebiteľov do siete na prenos a distribúciu elektriny, ako aj všeobecné podmienky predaja v prípade podnikov zabezpečujúcich zásobovanie elektrickou energiou a jej distribúciu.

III – Skutkový stav a konanie vo veci samej

15. Konanie vo veci samej sa zakladá na sťažnosti pána Belova adresovanej KZD. Pán Belov býva v bulharskom meste Montana, presnejšie povedané v jednom z dvoch obvodov tohto mesta, ktoré sú podľa informácií uvedených v návrhu na začatie prejudiciálneho konania známe ako rómske mestské obvody z dôvodu, že v nich býva obyvateľstvo, ktoré v prevažnej miere tvoria Rómovia.

16. Zásobovanie elektrickou energiou vykonáva v obci Montana spoločnosť ČEZ Elektro Bãlgaria AD (ďalej len „ČEZB“) a distribúciu elektriny spoločnosť ČEZ Razpredelenie Bãlgaria AD (ďalej len „ČEZRB“), ktoré svoju činnosť vykonávali pod dohľadom Štátnej komisie pre reguláciu v energetike a vodnom hospodárstve¹³ (ďalej len „DKEVR“). Na celom mestskom území Montany sa nachádzajú elektromery, ktoré sú majetkom ČEZRB.

17. V rokoch 1998 a 1999 boli elektromery v častiach dvoch obvodov mesta Montana, v ktorých žijú Rómovia, Ogosta a Košarnik, ako aj v niektorých iných mestách krajiny umiestnené na stĺpoch elektrického vedenia vo výške 7 metrov. Mimo týchto obvodov sú elektromery umiestnené vo výške 1,70 m, väčšinou v bytoch spotrebiteľov alebo na vonkajších stenách budov, resp. na oplatení.

18. Na to, aby sa spotrebiteľom umožnila aspoň nepriama vizuálna kontrola elektromerov umiestnených vo výške 7 m, sa ČEZRB vo svojich všeobecných podmienkach zaviazala, že na písomnú žiadosť každého spotrebiteľa zabezpečí do troch dní bezplatne špeciálne vozidlo so zdvižnou plošinou, pomocou ktorej môžu zamestnanci ČEZRB vykonať odpočet elektromerov. Túto ponuku však doposiaľ nevyužil nikto zo spotrebiteľov. Alternatívou pre spotrebiteľov je, že si do svojich domov môžu za poplatok nechať nainštalovať kontrolné elektromery. Inú možnosť vizuálnej kontroly spotrebiteľa v týchto mestských obvodoch nemajú.

19. V konaní o sťažnosti pred KZD pán Belov uvádza, že umiestňovanie elektromerov vo výške 7 m ho diskriminuje z dôvodu etnickej príslušnosti. Zároveň sa odvoláva na to, že diskriminácii z dôvodu svojej etnickej príslušnosti sú vystavené všetky osoby rómskeho etnického pôvodu v oboch dotknutých obvodoch.

20. Sťažnosť pána Belova sa týka ČEZB. KZD prizvala ČEZRB, príslušných zákonných zástupcov a predstavenstvá oboch podnikov, ako aj DKEVR ako vedľajších účastníkov ku konaniu vo veci samej.

12 — Zakon za zaštita ot diskriminacia.

13 — Dãrŕavna komisija za energijno i vodno regulirane.

IV – Návrh na začatie prejudiciálneho konania a konanie pred Súdny dvorom

21. V rámci konania vo veci samej KZD oslovila Súdny dvor a predložila mu návrh na začatie prejudiciálneho konania o týchto otázkach:

1. Patrí vec, ktorá má byť preskúmaná, do pôsobnosti smernice Rady 2000/43/ES [v prejednávanej veci s ohľadom na článok 3 ods. 1 písm. h)]?
2. Čo sa rozumie pod „menej priaznivým zaobchádzaním“ v zmysle článku 2 ods. 2 písm. a) smernice 2000/43 a [pod formuláciou] „osoba určitej rasy alebo etnického pôvodu, ktorá bola znevýhodnená“ v zmysle článku 2 ods. 2 písm. b) smernice 2000/43?

2.1. Je na to, aby sa menej priaznivé zaobchádzanie mohlo kvalifikovať ako priama diskriminácia, nevyhnutne potrebné, aby išlo o nepriaznivejšie zaobchádzanie a aby priamo alebo nepriamo porušovalo práva alebo záujmy, ktoré sú výslovne stanovené zákonom, alebo sa ním má rozumieť akákoľvek forma správania (vzťahu) v širšom zmysle slova, ktorá je v porovnaní so správaním v podobnej situácii menej výhodná?

2.2. Je na to, aby sa uvedenie do mimoriadne nepriaznivej situácie mohlo kvalifikovať ako nepriama diskriminácia, nevyhnutné aj to, aby priamo alebo nepriamo porušovalo práva alebo záujmy výslovne stanovené zákonom, alebo ho treba chápať v širšom zmysle ako akúkoľvek formu uvedenia do mimoriadne nepriaznivej/nevýhodnej situácie?

3. V závislosti od odpovede na druhú otázku:

Ak je na určenie, že ide o priamu alebo nepriamu diskrimináciu v zmysle článku 2 ods. 2 písm. a) a b) smernice 2000/43 potrebné, aby menej priaznivé zaobchádzanie alebo uvedenie do mimoriadne nepriaznivej situácie priamo alebo nepriamo porušovalo zákonom stanovené právo alebo záujem,

- 3.1. stanovujú ustanovenia článku 38 Charty základných práv Európskej únie, smernica 2006/32/ES (odôvodnenie 29, článok 1, článok 13 ods. 1), smernica 2003/54/ES (článok 3 ods. 5), smernica 2009/72/ES (článok 3 ods. 7) v prospech konečného spotrebiteľa elektrickej energie právo alebo záujem spočívajúci v možnosti pravidelne kontrolovať údaje na elektromere, ktorý môže byť uplatnený na vnútroštátnych súdoch v rámci konania, akým je konanie vo veci samej?

a

- 3.2. sú s týmito ustanoveniami zlučiteľné vnútroštátne právne predpisy a/alebo správna prax vykonávaná s povolením Štátnej komisie pre reguláciu v energetike, na základe ktorých sú distribučné podniky oprávnené umiestniť elektromery na ťažko dostupných alebo nedostupných miestach, čo spotrebiteľom znemožňuje osobne a pravidelne kontrolovať a sledovať údaje na elektromere?

4. V závislosti od odpovede na druhú otázku:

Ak priame alebo nepriame porušenie zákonom stanoveného práva alebo záujmu nie je nevyhnutnou podmienkou konštatovania, že ide o priamu alebo nepriamu diskrimináciu,

- 4.1 sú podľa článku 2 ods. 2 písm. a) a b) smernice 2000/43 prípustné vnútroštátne právne predpisy alebo judikatúra, o aké ide vo veci samej, podľa ktorých sa na účely kvalifikácie, že ide o diskrimináciu, vyžaduje, aby nepriaznivejšie zaobchádzanie alebo uvedenie do mimoriadne nepriaznivej situácie predstavovalo priame alebo nepriame porušenie zákonom stanovených práv alebo záujmov,
- 4.2 v prípade, že prípustné nie sú, je vnútroštátny súd povinný neuplatniť ich a použiť definície pojmov upravené v smernici?
5. Má sa článok 8 ods. 1 smernice 2000/43 vykladať v tom zmysle,
- 5.1 že požaduje, aby obeť preukázala skutočnosti, z ktorých možno jednoznačne, nespochybniteľne a s istotou vyvodiť záver, že ide o priamu alebo nepriamu diskrimináciu, alebo stačí, že uvedené skutočnosti odôvodňujú len predpoklad alebo domnienku, že došlo k priamej alebo nepriamej diskriminácii?
- 5.2 Vedú skutočnosti, že
- a) len v dvoch mestských častiach, ktoré sú v meste známe ako rómske obvody, sú elektromery umiestnené na uliciach na stĺpoch elektrického vedenia vo výške, ktorá je pre spotrebiteľov neprístupná, v dôsledku čoho nemôžu vykonávať vizuálnu kontrolu údajov na elektromere, so známymi výnimkami v niektorých častiach oboch uvedených mestských obvodov, a
- b) v ostatných obvodoch mesta sú elektromery umiestnené v inej výške (do 1,70 m), z ktorej je možné vykonať vizuálnu kontrolu, zväčša v bytoch spotrebiteľov alebo na fasáde budovy či na oplotení,
- k presunu dôkazného bremena na žalovaného?
- 5.3 Vylučujú skutočnosti, že
- a) v oboch mestských častiach, ktoré sú v meste známe ako rómske obvody, nežijú len Rómovia, ale aj osoby iného etnického pôvodu, a/alebo
- b) s ohľadom na to, aká časť obyvateľstva v týchto dvoch obvodoch skutočne sama seba označuje za Rómov, a/alebo
- c) distribučný podnik označuje dôvody, pre ktoré v uvedených dvoch mestských obvodoch umiestnil elektromery do výšky 7 metrov, za všeobecne známe;
- presun dôkazného bremena na žalovaného?
6. V závislosti od odpovede na otázku 5:
- 6.1 Ak sa má článok 8 ods. 1 smernice 2000/43 vykladať v tom zmysle, že na existenciu diskriminácie je nevyhnutná domnienka alebo predpoklad, a ak vyššie uvedené skutočnosti vedú k presunu dôkazného bremena na žalovaného, akú formu diskriminácie možno potom na základe uvedených skutočností predpokladať: priamu diskrimináciu, nepriamu diskrimináciu alebo obťažovanie?
- 6.2 Je na základe ustanovení smernice 2000/43 možné, aby boli priama diskriminácia a/alebo obťažovanie odôvodnené sledovaním zákonom stanoveného cieľa s použitím nevyhnutných a primeraných prostriedkov?

6.3 Možno s ohľadom na zákonné ciele, ktoré zdôrazňuje a sleduje distribučný podnik, odôvodniť opatrenie použité v oboch mestských obvodoch v situácii, keď

a) sa opatrenie používa z dôvodu nezaplatených faktúr, ktorých počet v oboch mestských obvodoch vzrástol, z dôvodu častého porušovania pravidiel zo strany spotrebiteľov, ktoré narušuje alebo ohrozuje bezpečnosť, kvalitu a nepretržitú a bezpečnú prevádzku elektrických zariadení,

a

opatrenie sa používa kolektívne bez ohľadu na to, či konkrétny spotrebiteľ zaplatil alebo nezaplatil faktúry za distribúciu a dodávku elektrickej energie, a nezávisle od toho, či sa zistilo, že sa konkrétny spotrebiteľ dopustil nedovoleného konania (manipulácie údajov na elektromere, neoprávneného pripojenia a/alebo neoprávneného odberu elektrickej energie bez odpočtu a zaplataenia alebo iných zásahov do siete, ktoré narušujú alebo ohrozujú jej spoľahlivú, kvalitnú, nepretržitú a bezpečnú prevádzku);

b) je v prípade každého porovnateľného nedovoleného konania v právnych predpisoch a vo všeobecných podmienkach zmluvy o distribúcii (ďalej len „distribučná zmluva“) upravená zodpovednosť, a to občianskoprávna, správna, ako aj trestnoprávna zodpovednosť;

c) klauzula upravená v článku 27 ods. 2 všeobecných podmienok distribučnej zmluvy – distribučný podnik zabezpečí na základe výslovnej písomnej žiadosti spotrebiteľa možnosť vizuálnej kontroly údajov na elektromere – spotrebiteľovi skutočne neumožňuje, aby osobne a pravidelne kontroloval údaje, ktoré sa ho týkajú;

d) existuje možnosť, aby bol na základe výslovnej písomnej žiadosti v byte spotrebiteľa nainštalovaný kontrolný elektromer, za ktorý musí spotrebiteľ zaplatiť poplatok;

e) opatrenie je osobitým a viditeľným znamením nekalého správania spotrebiteľa v určitej podobe na základe všeobecne známeho charakteru príčin použitia tohto opatrenia, na ktorý sa odvoláva distribučný podnik;

f) existujú iné technické metódy a prostriedky na ochranu pred zásahmi do elektromerov;

g) právny zástupca distribučného podniku uvádza, že podobné opatrenie použité v rómskom mestskom obvode v inom meste zásahom v skutočnosti nezabránilo;

h) sa nepredpokladá, že na elektrické zariadenie, trafostanicu, vybudované v jednom z týchto mestských obvodov, by sa v záujme bezpečnosti mali uplatniť podobné opatrenia ako v prípade elektromerov?

22. Na konaní pred Súdny dvorom sa písomne a ústne zúčastnili ČEZB a ČEZRB¹⁴, bulharská vláda a Európska komisia. Pán Belov bol pred Súdny dvorom zastúpený na pojednávaní 11. júla 2012.

14 — ČEZB a ČEZRB boli pred Súdny dvorom zastúpené spoločne a predložili spoločné písomné a ústne stanoviská.

V – Právne posúdenie

A – Prípustnosť návrhu na začatie prejudiciálneho konania

23. Niektorí účastníci konania spochybňujú prípustnosť prejednávaneho návrhu na začatie prejudiciálneho konania. Títo účastníci konania majú výhrady hlavne voči tomu, že KZD nemožno považovať za vnútroštátny súdny orgán. Okrem toho okrajovo uvádzajú aj to, že jednotlivé otázky, ktoré boli predložené Súdnemu dvoru, sú hypotetickej povahy.

1. O práve KZD predložiť návrh na začatie prejudiciálneho konania

24. Vzhľadom na množstvo nezávislých orgánov, ktoré v posledných rokoch – v neposlednom rade v rámci prebratia normatívov práva Únie – vznikli v členských štátoch, nie je prekvapujúce, že Súdny dvor musí opakovane reagovať na otázku, či takéto miesta môžu predkladať návrhy na začatie prejudiciálneho konania.¹⁵

25. Na účely posúdenia, či je nezávislý orgán, akým je KZD, oprávnený predložiť návrh na začatie prejudiciálneho konania, treba preskúmať, či túto inštitúciu možno považovať za vnútroštátny súdny orgán v zmysle článku 267 ZFEÚ. Kým Európska komisia a bulharská vláda na to odpovedajú kladne, zastávajú ČEZB a ČEZRB protichodný názor.

26. Posúdenie práva predložiť návrh na začatie prejudiciálneho konania je podľa ustálenej judikatúry Súdného dvora otázkou, ktorá je upravená výlučne právom Únie. Pri posudzovaní, či je predkladajúci orgán súdom v zmysle článku 267 ZFEÚ, sa berie do úvahy množstvo okolností, ako zriadenie orgánu zákonom, jeho trvalý charakter, záväznosť jurisdikcie, kontradiktórna povaha konaní, uplatňovanie právnych predpisov zo strany orgánu, ako aj jeho nezávislosť.¹⁶ Okrem toho sa vnútroštátne súdy môžu obrátiť na Súdny dvor, iba ak ide o konanie prebiehajúce pred nimi a ak majú rozhodnúť v rámci konania, ktoré sa má ukončiť rozhodnutím súdnej povahy.¹⁷ Ďalej preto treba na základe konkrétnych úprav konania a štruktúry KZD vysvetliť, či spĺňa tieto kritériá.

27. V tejto súvislosti treba zdôrazniť, že postavenie KZD ako vnútroštátneho súdneho orgánu sa nedá automaticky potvrdiť odkazom na jej poverenie zakotvené v práve Únie ako orgánu, ktorý bol vytvorený na podporu rovnosti zaobchádzania a na zaistenie ochrany práv pre obeť diskriminácie (články 7 a 13 smernice 2000/43). Ochrana práv, ktorú požaduje smernica 2000/43, sa totiž týka „súdnych a/alebo správnych konaní“ (článok 7 ods. 1 smernice 2000/43), to znamená, že nemusí byť nevyhnutne dosiahnutá len pred súdmi. Z toho vyplýva, že je nutné, aby sa konkrétne posúdilo, či KZD spĺňa požiadavky, ktoré právo Únie kladie podľa článku 267 ZFEÚ na súdy členských štátov.

15 — Z mnohých pozri rozsudky zo 6. júla 2000, Abrahamsson a Anderson (C-407/98, Zb. s. I-5539); z 31. mája 2005, Syfait a i. (nazývaný „Syfait“, C-53/03, Zb. s. I-4609, bod 29); z 18. októbra 2007, Österreichischer Rundfunk (C-195/06, Zb. s. I-8817), a z 22. decembra 2010, RTL Belgium (C-517/09, Zb. s. I-14093), ako aj naposledy návrhy, ktoré predniesol generálny advokát Jääskinen 7. júna 2012 vo veci Westbahn Management (C-136/11, vec v konaní, body 26 až 30).

16 — Pozri okrem iného rozsudky z 30. júna 1966, Vaassen-Göbbels (61/65, Zb. s. 584); zo 17. septembra 1997, Dorsch Consult (C-54/96, Zb. s. I-4961, bod 23); z 21. marca 2000, Gabalfrisa a i. (C-110/98 až 147/98, Zb. s. I-1577, bod 33); Syfait (už citovaný v poznámke pod čiarou 15, bod 29); Österreichischer Rundfunk (už citovaný v poznámke pod čiarou 15, bod 19); RTL Belgium (už citovaný v poznámke pod čiarou 15, bod 36), a zo 14. júna 2011, Miles a i. (C-196/09, Zb. s. I-5105, bod 37).

17 — Pozri okrem iného rozsudky z 19. októbra 1995, Job Centre (C-111/94, Zb. s. I-3361, bod 9); z 30. novembra 2000, Österreichischer Gewerkschaftsbund (C-195/98, Zb. s. I-10497, bod 25); Syfait (už citovaný v poznámke pod čiarou 15, bod 29); z 30. júna 2005, Längst (C-165/03, Zb. s. I-5637, bod 25), a z 27. apríla 2006, Standesamt Stadt Niebüll (C-96/04, Zb. s. I-3561, body 13 a 14), ako aj uznesenia z 18. júna 1980, Borker (138/80, Zb. s. 1975, bod 4); z 5. marca 1986, Greis Unterweger (318/85, Zb. s. 955, bod 4); z 26. novembra 1999, ANAS (C-192/98, Zb. s. I-8583, bod 21), a z 24. marca 2011, Bengtsson (C-344/09, Zb. s. I-1999, body 18 a 19).

28. Právny základ orgánu, jeho trvalý charakter, ako aj uplatňovanie právnych predpisov zo strany KZD nie sú problémom.¹⁸ V prípade KZD je splnené aj kritérium kontradiktórnej povahy konaní.¹⁹ Naproti tomu existujú v prejednávanej príhode obrovské pochybnosti o nezávislosti KZD, o záväznosti jej právomoci, ako aj o tom, či majú jej rozhodnutia povahu súdnych rozhodnutí.

a) Nezávislosť

29. Pojem nezávislosti súdnictva zahŕňa podľa ustálenej judikatúry dve hľadiská: vonkajšie a vnútorné.

30. Vonkajšie hľadisko nezávislosti je podmienené tým, že orgán, ktorý je povolaný rozhodnúť, je chránený pred vonkajšími zásahmi alebo tlakmi, ktoré by mohli ohroziť nezávislosť rozhodovania jeho členov v súvislosti so spormi, ktoré prejednávajú.²⁰ V prejednávanej príhode neexistujú pochybnosti o vonkajšej nezávislosti členov rozhodovacieho grémia KZD. Analogicky pre nich platia pravidlá o nezávislosti sudcov podľa bulharského občianskeho súdneho poriadku.²¹ Platia pre nich teda rovnaké záruky ako pre sudcov na riadnych bulharských súdoch.

31. Pokiaľ ide o vnútorné hľadisko nezávislosti, tento pojem súvisí s pojmom nestrannosť a týka sa rovnakého odstupu od účastníkov konania a ich príslušných záujmov vo vzťahu k predmetu sporu.²²

32. ČEZB a ČEZRB zastávajú názor, že KZD nie je objektívne nestranná.²³ Odôvodňujú to štruktúrou KZD, najmä väzbami medzi rozhodovacím grémiom v rámci KZD a správnym aparátom, ktorý mu je podriadený, ako aj úlohami, ktoré KZD plní.

33. Tieto námietky sú však málo presvedčivé.

34. Z funkčného hľadiska totiž existuje jasné oddelenie rozhodovacieho grémia KZD a správneho orgánu, ktorý je tomuto grémiu podriadený. Uvedený správny orgán síce môže vyhotovovať právne posudky týkajúce sa otázok diskriminácie aj pre členov komisie. Z informácií, ktoré má Súdny dvor k dispozícii, však nie je zrejmé, že by sa samotný správny orgán zúčastňoval na rozhodovaní členov komisie.²⁴ Aj poskytovanie právnej pomoci údajným obetiam diskriminácie, ktoré patrí medzi úlohy KZD ako orgánu²⁵, sa vykonáva len prostredníctvom správneho orgánu a nevykonávajú ho samotní členovia komisie. Okrem toho bulharská vláda na pojednávaní uviedla, že poradenstvo a podpora

18 — V súvislosti s právnym základom pozri § 40 ods. 1 zákona na ochranu pred diskrimináciou, ako aj § 2 a § 3 prechodných a záverečných ustanovení tohto zákona, v súvislosti s trvalým charakterom § 48 uvedeného zákona a § 5 rokovacieho poriadku KZD a pokiaľ ide o uplatňovanie právnych predpisov, pozri § 47 ods. 1, 2 a 3 zákona na ochranu pred diskrimináciou.

19 — Nezávisle od toho nepredstavuje v zmysle judikatúry Súdneho dvora kritérium konradiktórnej povahy konaní absolútne kritérium (pozri rozsudky zo 17. mája 1994 *Corsica Ferries*, C-18/93, Zb. s. I-1783, bod 12); *Dorsch Consult* (už citovaný v poznámke pod čiarou 16, bod 31), a *Standesamt Stadt Niebüll* (už citovaný v poznámke pod čiarou 17, bod 13).

20 — Rozsudky z 19. septembra 2006, *Wilson* (C-506/04, Zb. s. I-8613, body 50 a 51), a *RTL Belgium* (už citovaný v poznámke pod čiarou 15, bod 39), ako aj uznesenie zo 14. mája 2008, *Pilato* (C-109/07, Zb. s. I-3503, bod 23); podobne rozsudok *Abrahamsson a Anderson* (už citovaný v poznámke pod čiarou 15, bod 34).

21 — Pozri § 61 ods. 3 zákona na ochranu pred diskrimináciou, ktorý odkazuje na články 22 až 24 bulharského občianskeho súdneho poriadku.

22 — Rozsudky *Wilson* (už citovaný v poznámke pod čiarou 20, bod 52), a *RTL Belgium* (už citovaný v poznámke pod čiarou 15, bod 40); podobne rozsudok *Abrahamsson a Anderson* (už citovaný v poznámke pod čiarou 15, body 34 až 37), a uznesenie *Pilato* (už citované v poznámke pod čiarou 20, bod 24).

23 — Pokiaľ ide o rozlišovanie medzi objektívnou a subjektívnou nestrannosťou, pozri rozsudok z 19. februára 2009, *Koldo Gorostiaga Atxalandabaso/Európsky parlament* (C-308/07 P, Zb. s. I-1059, bod 46).

24 — Na rozdiel od skutkového stavu, ktorý existoval vo veciach *Syfait a RTL Belgium* (obe už citované v poznámke pod čiarou 15), sa KZD práve nevyznačuje „funkcionálnou väzbou“ medzi rozhodovacím grémiom na jednej strane a podriadeným správnym orgánom na strane druhej. Členovia KZD totiž, na rozdiel od vecí *Syfait a RTL Belgium*, nerozhodujú na návrh správneho orgánu, ktorý im je podriadený, ale nezávisle od neho.

25 — Pozri § 47 bod 9 zákona na ochranu pred diskrimináciou.

obetiam diskriminácie sa vykonávajú iba mimo prebiehajúcich konaní. Ani členovia komisie, ani správny orgán teda v rámci prebiehajúceho konania o sťažnosti nie sú na strane nikoho z účastníkov konania. Naopak, členovia komisie rozhodujú objektívne a nezávisle o porušení zákona na ochranu pred diskrimináciou.²⁶

35. Samotná okolnosť, že KZD bola vytvorená ako orgán na uplatňovanie zásady rovnosti zaobchádzania,²⁷ ešte nie je dôvodom domnienky, že stojí na strane obetí, a nie je teda nestranná. KZD má síce dohliadať nad dodržiavaním ustanovení zákona na ochranu pred diskrimináciou. Podobne ako súd však túto úlohu plní ako objektívny a nezávislý štátny orgán, ktorý je v konaní o námietke povinný konštatovať nielen existenciu, ale aj prípadnú neexistenciu diskriminácie.

36. Z uvedeného vyplýva, že KZD je dostatočne nezávislá na to, aby sa dala považovať za súd v zmysle článku 267 ZFEÚ.

b) Výkon súdnej činnosti

37. ČEZB a ČEZRB okrem toho uvádzajú, že KZD nevykonáva súdnu činnosť. V prípade KZD nejde o orgán súdnej moci, ale naopak o správny orgán. Vyplýva to z úloh, ktoré jej boli pridelené, ako aj zo skutočnosti, že v neskoršom konaní vo veci opravného prostriedku proti jej vlastným rozhodnutiam vystupuje KZD ako účastníčka konania,²⁸ že z úradnej moci môže zasiahnuť proti prípadom diskriminácie,²⁹ že svoje rozhodnutia môže zrušiť so súhlasom účastníkov konania a že konania pred občianskymi súdmi majú prednosť pred konaniami pred KZD.³⁰

38. V tejto súvislosti treba poznamenať jednak to, že plnenie určitých administratívnych úloh zo strany KZD *a priori* nevyklučuje, že vykonáva súdnu činnosť. Súdny dvor totiž už viackrát rozhodol, že právo inštitúcie predložiť návrh na začatie prejudiciálneho konania treba posúdiť tak podľa štrukturálnych, ako aj podľa funkčných kritérií. Na základe toho je možné, aby bola jedna a tá istá vnútroštátna inštitúcia čiastočne klasifikovaná ako súd a čiastočne ako správny orgán, a to v závislosti od toho, či v konkrétnom prípade vykonáva funkcie súdu alebo plní úlohy administratívnej povahy.³¹ Treba preto posúdiť osobitnú povahu úloh, ktoré KZD plní v konkrétnom normatívnom kontexte, v ktorom v prejednávanej veci považovala za svoju povinnosť osloviť Súdny dvor.³²

39. Nezávislé rozhodovacie grémium KZD sa tu obrátilo v rámci konania o sťažnosti na Súdny dvor. V tomto konaní sa na návrh údajnej obete diskriminácie nezávisle posudzuje zlučiteľnosť opatrení, ktoré sú predmetom sporu, s ustanoveniami zákona na ochranu pred diskrimináciou. Túto činnosť teda možno kvalifikovať ako výkon súdnej činnosti. Administratívne úlohy, ktoré v inej súvislosti plní správny orgán podriadený členom komisie, ku ktorým patrí poskytovanie poradenstva obetiam a zastupovanie KZD pred orgánom vyššieho stupňa, nie sú z hľadiska posúdenia výkonu súdnej činnosti v konaní o sťažnosti, akým je prejednávané konanie, dôležité.

26 — Pozri § 40 ods. 1 zákona na ochranu pred diskrimináciou, ako aj stanov a rokovací poriadok KZD.

27 — Pozri články 7 a 13 smernice 2000/43.

28 — Pozri článok 153 ods. 1 bulharského správneho súdneho poriadku.

29 — Pozri § 50 bod 2 zákona na ochranu pred diskrimináciou.

30 — Z § 52 ods. 2 zákona na ochranu pred diskrimináciou vyplýva, že KZD nezačne konanie, ak zistí, že v tej istej veci už bol na súde podaný opravný prostriedok.

31 — Uznesenia z 26. novembra 1999, ANAS (už citované v poznámke pod čiarou 17, bod 22), a RAI (C-440/98, Zb., s. I-8597, bod 13), ktoré sa týkajú talianskeho Dvora auditorov (Corte dei conti). Podobný právny stav existuje v súvislosti s nemeckými Amtsgerichte (miestne súdy), na jednej strane pozri rozsudok Längst (už citovaný v poznámke pod čiarou 17) a na druhej strane rozsudok Standesamt Stadt Niebüll (už citovaný v poznámke pod čiarou 17), ako aj uznesenie z 12. januára 2010, Amiraik Berlin (C-497/08, Zb. s. I-101).

32 — Uznesenie ANAS (už citované v poznámke pod čiarou 17, bod 23).

40. Po druhé, skutočnosť, že rozhodovacie grémium KZD môže teoreticky začať konanie aj z úradnej moci, nemá nijaký význam.³³ KZD totiž v prejednávanej veci jednoznačne nezačala konať z vlastnej iniciatívy, ale na sťažnosť údajnej obete diskriminácie. Z hľadiska posúdenia jej práva podať návrh na začatie prejudiciálneho konania nie je relevantné, či by sa orgán, ktorý návrh predkladá, pri plnení iných úloh, ako sú tie, ktoré viedli k predloženiu návrhu na začatie prejudiciálneho konania Súdnemu dvoru, mal považovať za súd v zmysle článku 267 ZFEÚ.³⁴

41. Po tretie, okolnosť, že KZD môže formou prizvania do konania o sťažnosti pred členmi komisie zapojiť aj iné strany, nemusí taktiež svedčiť v neprospech jeho postavenia ako súdu. V tejto súvislosti ide naopak o postup, ktorý je bežný aj v prípade konaní pred klasickými správnymi súdmi.³⁵

42. Po štvrté, v neprospech charakteru KZD ako súdneho orgánu svedčí v rovnako malej miere aj úprava vzťahov medzi konaním pred KZD a konaniami pred bulharskými občianskymi súdmi. Na rozdiel od ČEZB a ČEZRB považujem tieto úpravy, ktoré boli predmetom podrobného vysvetlenia na pojednávaní pred Súdnym dvorom, skôr za argument v prospech práva podať návrh na začatie prejudiciálneho konania, než v jeho neprospech.

43. KZD síce nemôže rozhodnúť o sťažnosti v tom prípade, ak už bola rovnaká vec predložená bulharskému občianskemu súdu.³⁶ Ide však len o vyjadrenie všeobecnej procesnoprávnej zásady litispendencie, podľa ktorej nie je súdne konanie prípustné, ak sa už iným spôsobom začalo súdne konanie o rovnakom predmete sporu.³⁷ To, že uvedenú úpravu možno uplatniť aj na KZD, svedčí v prospech jej klasifikácie ako súdneho orgánu v zmysle článku 267 ZFEÚ. Ak by v prípade konania, akým je konanie vo veci samej, nešlo o konanie, ktoré má súdnu povahu, od samého začiatku by nebolo potrebné vytvoriť úpravu týkajúcu sa konkurenčnej súdnej právomoci občianskych súdov – a problém litispendencie by potom takisto nebol aktuálny.

44. Podľa informácií, ktoré má Súdny dvor k dispozícii, nie je zrejmé, že KZD by svoju príslušnosť stratila aj v dôsledku občianskoprávneho konania, ktoré začalo *neskôr*, čo znamená, že prekážka začatej veci pred KZD by mohla mať „menší význam“ ako prekážka začatej veci pred občianskymi súdmi. ČEZB a ČEZRB síce argumentovali v tomto zmysle, ich tvrdenie týkajúce sa tohto bodu však ostalo maximálne neurčité, a to aj napriek doplňujúcim otázkam na pojednávaní; ČEZB a ČEZRB sa na podporu svojej tézy predovšetkým nepodarilo citovať nijaký konkrétne relevantný právny predpis. Vzhľadom na nedostatok protichodných oporných bodov treba teda vychádzať z toho, že litispendencia sa spravidla uplatní rovnakým spôsobom, bez ohľadu na to, či je v konkrétnom prípade oslovený najprv bulharský občiansky súd, alebo KZD. To svedčí v prospech klasifikácie KZD ako súdneho orgánu.

45. Napokon ani okolnosť, že KZD môže so súhlasom účastníkov konania rušiť alebo meniť svoje vlastné rozsudky³⁸, nie je argumentom v neprospech jej klasifikácie ako súdneho orgánu. Správne orgány môžu spravidla rušiť svoje rozhodnutia bez súhlasu účastníkov konania; podľa zhodných informácií účastníkov konania je to tak aj v bulharskom práve. Naproti tomu sa súdne rozhodnutia až do okamihu, keď nadobudnú právoplatnosť, dajú obyčajne zrušiť v odvolacom konaní; po nadobudnutí platnosti je to možné len výnimočne – prostredníctvom obnovy konania. To, že zmena rozhodnutí KZD je zdanlivo možná za jednoduchších podmienok, sa dá považovať za prejav určitého druhu „hybridného postavenia“ rozhodovacieho grémia KZD medzi klasickým správnym orgánom

33 — Pozri § 50 bod 2 zákona na ochranu pred diskrimináciou; podľa tvrdení, ktoré Európska komisia uviedla na pojednávaní, je len 1 % konaní pred KZD založených na zisťovaní *ex officio*.

34 — Pozri uznesenie ANAS (už citované v poznámke pod čiarou 17, bod 23).

35 — Pozri v tejto súvislosti napríklad § 65 nemeckého Verwaltungsgerichtsordnung (správny súdny poriadok).

36 — Pozri § 52 ods. 2 zákona na ochranu pred diskrimináciou.

37 — Z judikatúry súdov Únie v tejto súvislosti pozri rozsudky z 22. septembra 1988, Francúzsko/Parlament (358/85 a 51/86, Zb. s. 4821, bod 12); z 24. novembra 2005, Taliansko/Komisia (C-138/03, C-324/03 a C-431/03, Zb. s. I-10043, bod 64), a z 9. júna 2011, Diputación Foral de Vizcaya/Komisia (C-465/09 P až C-470/09 P, bod 58).

38 — Pozri § 62 ods. 2 zákona na ochranu pred diskrimináciou.

a klasickým súdom. Rozhodujúce je však to, že zmena rozhodnutí KZD, ktoré boli prijaté v konaní o sťažnosti, je možná len so súhlasom *oboch* účastníkov. Uvedenú možnosť zmeny možno teda v konečnom dôsledku považovať za výraz extenzívne chápaného dispozičného princípu v súdnom konaní.³⁹

c) Obligatórna súdna právomoc

46. ČEZB a ČEZRB ďalej ešte uvádzajú, že v prípade konania vo veci sťažnosti pred KZB nejde o obligatórnu súdnu právomoc. Odôvodňujú to § 71 zákona na ochranu pred diskrimináciou, ktorý poskytuje dotknutej osobe možnosť, aby sa v prípade diskriminácie obrátila aj na občiansky súd. Keďže obrátenie sa na KZD teda nepredstavuje jediný možný právny prostriedok na zakročenie proti diskriminácii, nie je splnené kritérium obligatórnej súdnej právomoci.

47. V rozsudku vo veci Dorsch Consult sa Súdny dvor okrem iného musel zaoberať pojmom záväzný charakter jurisdikcie. Rozlišoval pritom medzi záväznou v zmysle jedinej možnosti, ako dosiahnuť ochranu práva, a záväznou v zmysle záväzného rozhodnutia ukladajúceho povinnosti.⁴⁰ Jasné konštatovanie v tom zmysle, že by sa mala uprednostniť jedna alebo druhá z uvedených možností výkladu, nebolo v danom prípade možné, pretože z hľadiska inštitúcie, ktorá v danom čase predstavovala dotknutý subjekt, bola judikatúra „záväzná“ v oboch významoch. V tejto súvislosti poskytuje prejednávaný prípad Súdnemu dvoru príležitosť, aby v tomto bode upresnil svoju judikatúru.

48. Tak ako Európska komisia uviedla vo veci Dorsch Consult⁴¹, ako aj na pojednávaní v prejednávanom prípade, tiež sa prikláňam k tomu, aby sa pod pojmom „záväzný“ rozumel iba záväzný charakter rozhodnutí orgánu, ktorý predkladá návrh na začatie prejudiciálneho konania. Ak by sa totiž už v prípade existencie alternatívnych možností ochrany práva zamietla existencia záväznej súdnej právomoci, tak by, prísne vzaté, ani klasický občiansky súd nebol v takom prípade, ako je prejednávaný, oprávnený predložiť Súdnemu dvoru návrh na začatie prejudiciálneho konania, pretože aj k jeho konaniu existovala alternatívna možnosť ochrany práva, a to konanie vo veci sťažnosti pred KZD.⁴² To by viedlo k nelogickému dôsledku, že oba bulharské orgány, ktoré boli poverené rozhodovaním o právnych prostriedkoch podľa zákona na ochranu pred diskrimináciou, by nemali právo na to, aby Súdnemu dvoru predložili otázky týkajúce sa výkladu smernice 2000/43.

49. Z uvedeného teda vyplýva, že rozhodujúce môže byť zmysluplne len to, či účastníci musia povinne dodržiavať rozhodnutie, ktoré KZD vydala v konaní o sťažnosti. Je to tak aj v tejto veci. Ako uvádza bulharská vláda a ako vyplýva aj z § 69 a § 82 zákona na ochranu pred diskrimináciou, rozhodnutia KZD nadobúdajú právoplatnosť, sú záväzné pre účastníkov a ich porušenia možno potrestať peňažnou pokutou.

50. Súhrne preto zastávam názor, že v konkrétnom prípade treba KZD považovať za súd v zmysle článku 267 ZFEÚ.

39 — Dispozičná maxima, podľa ktorej je začatie, ukončenie a priebeh konania v rukách účastníkov, platí v mnohých (občianskych) správnych poriadkoch členských štátov a umožňuje účastníkom napríklad to, aby právny spor ukončili zmierom bez rozsudku. Možnosť účastníkov zriecť sa rozsudku aj po tom, ako bol vydaný, je napokon založená na rovnakej úvahe.

40 — Rozsudok Dorsch Consult (už citovaný v poznámke pod čiarou 16, body 28 a 29).

41 — Tamže, bod 27.

42 — ČEZB a ČEZRB sa vo svojom písomnom stanovisku odvolávajú na rozhodnutie Varchoven administrativen säd z 27. októbra 2010, v ktorom tento súd zdôrazňuje rovnocennosť oboch alternatív. No občiansky súd, na rozdiel od KZD, môže priznať náhradu škody.

2. O údajne hypotetickej povahe prejudiciálnych otázok

51. ČEZB a ČEZRB napokon ešte uvádzajú, že druhá a šiesta prejudiciálna otázka majú do istej miery hypotetickú povahu, pretože sa vzťahujú na priamu diskrimináciu, resp. obťažovanie. Keďže v prejednávanej príhode však nepochybne ide o nepriamu diskrimináciu, prejudiciálne otázky sú prípustné len v súvislosti s touto formou diskriminácie.

52. Je pravda, že v prípade opatrenia, ktoré je predmetom sporu, nemôže íť zároveň o priamu aj nepriamu diskrimináciu. KZD má ako vnútroštátny súd na základe okolností konkrétneho prípadu a po zohľadnení všetkých skutočností určiť, o akú formu diskriminácie ide. KZD však žiada práve iba o jeden výklad príslušnej formy diskriminácie, aby mohla zistiť, o akú formu v prejednávanej príhode ide. Pokiaľ by sa mal návrh na začatie prejudiciálneho konania vyhlásiť za prípustný len v súvislosti s jedinou formou diskriminácie, Súdny dvor by po prvé využil posúdenie skutkového stavu, tak, ako ho vykonala KZD, a po druhé by zrejme dal KZD odpoveď, ktorá by nebola užitočná.

53. Pokiaľ by sa jednotlivé otázky alebo ich časti však v rámci právneho posúdenia mali naozaj preukázať ako hypotetické alebo nadbytočné, nebudem sa im vo svojom návrhu odpovede venovať.

3. Predbežný záver

54. Návrh na začatie prejudiciálneho konania je teda v plnom rozsahu prípustný.

B – Obsahové posúdenie prejudiciálnych otázok

55. Extrémne podrobným zoznamom otázok žiada KZD o vysvetlenie, aký je rozsah zásady rovnosti zaobchádzania vzhľadom na etnický pôvod osôb a aké požiadavky treba v tejto súvislosti stanoviť na dôkaz diskriminácie. Pri odpovedi na tento návrh na začatie prejudiciálneho konania bude vhodné spojiť niektoré čiastkové otázky, ktoré sformulovala KZD.

1. Pôsobnosť smernice 2000/43 (prvá prejudiciálna otázka)

56. Svojou prvou otázkou chce KZD zistiť, či taký skutkový stav, o aký ide v konaní vo veci samej, spadá do pôsobnosti smernice 2000/43. KZD sa konkrétne zaujíma o výklad článku 3 ods. 1 písm. h) smernice týkajúceho sa prístupu k tovaru a službám, ktoré sú k dispozícii verejnosti. Medzi účastníkmi konania je sporné, či sem okrem samotného zásobovania elektrickou energiou patrí aj vybavenie elektromerom.

57. Bulharská vláda, ČEZB a ČEZRB zastávajú reštriktívny výklad pôsobnosti smernice. Pokiaľ ide o úpravu týkajúcu sa elektromerov, táto nepatrí do právomoci Únie. Podľa ich názoru patrí do pôsobnosti práva Únie iba vytvorenie vnútorného trhu s elektrickou energiou a zlepšenie jeho fungovania. Vybavenie elektromerom však nie je opatrením, ktoré by bolo na tento účel nevyhnutné, a tak sa na prejednávanej prípad na základe obmedzenia na skutkové stavy „v rámci právomocí delegovaných na [Úniu]“ podľa článku 3 ods. 1 prvej vety smernice 2000/43 smernica nevzťahuje. V prípade bezplatných elektromerov navyše nejde o službu v zmysle smernice, pretože sa za ne neplatí finančná úhrada. Okrem toho, ako uvádzajú ČEZB a ČEZRB, prístup k elektromerom nemožno považovať za rovnocenný so zásobovaním elektrickou energiou. Článok 3 ods. 1 písm. h) smernice 2000/43 zahŕňa len samotné zásobovanie elektrickou energiou, nie však sprístupňovanie elektromerov.

58. Toto tvrdenie je nesprávne.

59. Ako služba v zmysle článku 3 ods. 1 písm. h) smernice 2000/43 patrí zásobovanie elektrickou energiou nesporne medzi odvetviami, v ktorých je diskriminácia z dôvodu rasy alebo etnického pôvodu zakázaná. Je tiež jasné, že spoločnosť ČEZRB poskytla svojim spotrebiteľom elektromery a tie sú teda fakticky súčasťou celkových podmienok, za ktorých v prejednávanej veci odoberajú spotrebiteľia elektrinu.

60. V konkrétnom prípade však práve celkové podmienky charakterizujú službu „zásobovanie elektrinou“. Ich jednotlivé zložky sa nedajú posudzovať ako navzájom oddelené. Nie je presvedčivé vyhlásenie, že samotné zásobovanie elektrinou by sa muselo poskytovať bez toho, aby dochádzalo k diskriminácii, a všetko, čo prekračuje jeho rámec, predovšetkým podrobnejšia podoba podmienok zásobovania, nespadá do pôsobnosti smernice.

61. Predstavme si, že verejný dopravný podnik by v autobusoch určil pre pasažierov rôzne miesta na sedenie – podľa pohlavia, farby pleti alebo etnického pôvodu cestujúcich. Aj keby sa prepravili všetci cestujúci, a z ich strany by teda nepochybne došlo k využitiu samotnej dopravnej služby, bolo by jasné, že konkrétne podmienky, za ktorých sa prepravujú, nie sú rovné.

62. Cieľom smernice 2000/43 je práve najvhodnejším spôsobom zabezpečiť spoločnú vysokú úroveň ochrany proti diskriminácii a dosiahnuť pritom čo najvyššiu úroveň ochrany.⁴³ Ak by existovala snaha zredukovať chránené odvetvia len na ich podstatu, viedlo by to k ohrozeniu praktickej účinnosti zákazu diskriminácie. Ak by sa odvetvia vymenované v článku 3 smernice vykladali reštriktívne, viedlo by to k zníženiu ochrany proti diskriminácii na najnižšiu prípustnú mieru, čo by nebolo v súlade s práve uvedeným cieľom smernice.

63. V konečnom dôsledku predstavuje smernica 2000/43 osobitnú konkretizáciu všeobecnej zásady rovnosti zaobchádzania, ktorá je jednou z hlavných zásad práva Únie a podľa článkov 20 a 21 Charty základných práv Európskej únie je chránená základnými právami. Z tohto dôvodu nemožno jej pôsobnosť vymedziť reštriktívne.⁴⁴

64. V takom prípade, ako je prejednávaný prípad, sa pôsobnosť smernice 2000/43 nevzťahuje len na zásobovanie elektrickou energiou, ale aj na podmienky, za ktorých je zásobovanie elektrinou zaručené, vrátane poskytnutia elektromerov.⁴⁵

65. Proti tomu nemožno namietat, že spotrebiteľia používajú elektromery bezplatne, kým smernica sa vzťahuje len na služby odplätneho charakteru. K dodávkam elektriny ako hlavnému predmetu zmluvy o poskytovaní služieb dochádza za odplatu a treba predpokladať, že náklady na elektromery sú súčasťou ceny elektriny a týmto spôsobom sa v každom prípade nepriamo presúvajú na spotrebiteľov. Ako už bolo vysvetlené, zásobovanie elektrinou a poskytnutie elektromeru nemožno navzájom oddeliť. Elektromer bez príslušného zásobovania elektrickou energiou by bol predovšetkým zbytočný. Elektromer teda nepredstavuje samostatnú službu, ale skôr časť celkovej služby „zásobovanie elektrickou energiou“.

43 — Pozri len odôvodnenie 28 smernice 2000/43; podľa neho je cieľom tejto smernice, „... zabezpečenie spoločnej vysokej úrovne ochrany proti diskriminácii vo všetkých členských štátoch...“.

44 — V tomto zmysle rozsudok z 12. mája 2011, Runevič-Vardyn a Wardyn (C-391/09, Zb. s. I-3787, bod 43).

45 — Pozri aj všeobecné obchodné podmienky spoločnosti ČEZB, ktoré v článku 3 ods. 2 stanovujú, že zásobovanie elektrickou energiou prebieha v súlade so zásadou rovného zaobchádzania, a v článku 10 ods. 1 upravujú, že zásobovanie elektrickou energiou sa vykonáva vo vzťahu ku všetkým spotrebiteľom na pokrytom území, za rovnakých podmienok a bez diskriminácie. Aj vo všeobecných obchodných podmienkach spoločnosti ČEZRB je v článku 3 uvedená úprava týkajúca sa zásobovania elektrinou, ktoré má prebiehať „v súlade so zásadou rovnosti“.

66. Pokiaľ ide napokon o právomoci Únie, na ktoré v úvode odkazuje článok 3 ods. 1 smernice 2000/43, postačí odkaz na to, že úprava vnútorného trhu s elektrickou energiou patrí do pôsobnosti normotvorcu Únie.⁴⁶ Túto právomoc – bez toho, aby to malo rozhodujúci význam – využil okrem toho už viackrát, pričom v neposlednom rade prijal úpravu týkajúcu sa informovania konečných spotrebiteľov o ich spotrebe elektriny a pritom výslovne spomenul aj elektromery.⁴⁷

67. Na základe uvedeného preto Súdnemu dvoru navrhujem, aby na prvú prejudiciálnu otázku odpovedal tak, že taký skutkový stav, o aký ide v konaní vo veci samej, spadá do pôsobnosti smernice 2000/43.

2. Neexistencia požiadavky porušiť práva a záujmy stanovené na základe zákona (druhá až štvrtá prejudiciálna otázka)

68. Prostredníctvom svojej druhej a štvrtej prejudiciálnej otázky sa KZD chce dozvedieť, či je diskriminácia v zmysle smernice 2000/43 daná len v tom prípade, ak sú porušené práva alebo záujmy stanovené na základe zákona, alebo či je domnienka existencie diskriminácie možná aj bez ohľadu na to. Ak by táto smernica nepredpokladala porušenie práv alebo záujmov stanovených na základe zákona, vzniká ďalšia otázka, a to, či je vnútroštátny predpis, ktorý takú požiadavku stanovuje, zlučiteľný so smernicou.

69. Pozadie týchto otázok je, že podľa definície pojmu v bulharskom práve, presnejšie povedané podľa § 1 ods. 7 doplňujúcich ustanovení k zákonu na ochranu pred diskrimináciou⁴⁸ by o „menej priaznivé zaobchádzanie“ malo ísť iba v tom prípade, ak došlo k porušeniu práv alebo právom chránených záujmov, ktoré sú priamo či nepriamo stanovené na základe zákona. ČEZB sa odvoláva na tento predpis a tvrdí, že spotrebiteľia nemali nárok na inštalovanie bezplatného elektromeru. V dôsledku absencie porušenia práva preto nemožno vychádzať ani z diskriminácie.

70. Podmienky existencie diskriminácie upravuje článok 2 ods. 2 smernice 2000/43. Podľa písmena a) existuje domnienka priamej diskriminácie vtedy, „keď sa s jednou osobou z dôvodu rasy alebo etnického pôvodu zaobchádza, zaobchádzalo, alebo by sa zaobchádzalo v porovnateľnej situácii menej priaznivo ako s inou osobou“. Nerovné zaobchádzanie, o ktoré ide, teda priamo nadväzuje na rasu alebo etnický pôvod. Naproti tomu sa podľa písmena b) za nepriamu diskrimináciu považujú prípady, „ak by v dôsledku navonok neutrálneho predpisu, kritéria alebo zvyklosti bola znevýhodnená osoba určitej rasy alebo etnického pôvodu v porovnaní s inými osobami“.

71. Zo znenia smernice 2000/43 vyplýva, že ani jedna z týchto dvoch foriem diskriminácie nie je podmienená porušením práv stanovených zákonom alebo právom chránených záujmov. Naopak, podstatné je len to, či ide o menej priaznivé zaobchádzanie alebo znevýhodnenie, bez ohľadu na to, v akej súvislosti k uvedenému zaobchádzaniu alebo znevýhodneniu dochádza, či pritom dochádza k porušeniu práv alebo právom chránených záujmov a ak áno, ktorých. Ba čo viac, podľa ustálenej judikatúry Súdneho dvora si pojem diskriminácie dokonca nevyžaduje ani identifikáciu konkrétnej obete diskriminácie.⁴⁹

72. Na domnienku, že ide o diskrimináciu, teda postačuje akékoľvek konanie osoby alebo skupiny osôb, menej výhodné ako to, ktoré iná osoba či skupina osôb zažíva, zažila alebo by mohla zažiť. Stanovenie doplňujúcich podmienok, ktoré nie sú upravené v smernici 2000/43, nemožno zlučiť s vysokou úrovňou ochrany, o ktoré sa usiluje normotvorca na úrovni Únie.

46 — Článok 53 ods. 2 ZFEÚ, články 62 ZFEÚ a 114 ZFEÚ (predtým článok 47 ods. 2 ES, články 55 ES a 95 ES).

47 — Článok 3 ods. 7 v spojení s prílohou I ods. 1 písm. h) a i) smernice 2009/72, ako aj článok 13 ods. 1 pododsek 1 a odôvodnenie 29 smernice 2006/32.

48 — Dopalnitelni rasporedbi.

49 — Rozsudok z 10. júla 2008, Feryn (C-54/07, Zb. s. I-5187, bod 25).

73. Ďalej treba vychádzať z toho, že pokiaľ by smernica 2000/43 obsahovala podmienku v podobe porušenia práva, výslovne by to stanovila, ako napríklad v súvislosti s otázkou ochrany práva v článku 7 ods. 1. Z dôkazu opaku možno odvodiť, že na existenciu diskriminácie nie je potrebný nejaký určený druh porušenia povinností alebo právom chránených záujmov.

74. Keďže smernica 2000/43 teda nepožaduje nijaké porušenie zákonných práv alebo právom chránených záujmov, nie je relevantné, či spotrebiteľia majú nárok, resp. právo na prístup k bezplatným elektromerom – či už na základe vnútroštátneho práva, alebo podľa práva Únie.

75. Z uvedeného však vyplýva nasledujúca otázka, či sú v súlade s právom Únie také vnútroštátne predpisy, ktoré podmieňujú domnienku existencie diskriminácie takýmto porušením práv stanovených zákonom alebo právom chránených záujmov.

76. Na túto otázku treba odpovedať záporne. Cieľom smernica 2000/43 je totiž stanoviť minimálne požiadavky na uplatnenie zásady rovnosti zaobchádzania a na zabránenie diskriminácii. Členské štáty majú síce výslovne voľnosť prijímať, resp. zachovávať predpisy, ktoré sú pre dotknuté osoby výhodnejšie ako normatívy stanovené v práve Únie.⁵⁰ So smernicou sú však nezlučiteľné také vnútroštátne opatrenia, ktoré sú pre dotknuté osoby menej výhodné, a zaostávajú teda za minimálnymi požiadavkami stanovenými v práve Únie. Presne k tomu by však viedla požiadavka porušenia zákonom stanovených práv alebo právom chránených záujmov v podobe dodatočných vnútroštátnych podmienok pre vznik domnienky, že ide o diskrimináciu.

77. Čo sa týka poslednej časti štvrtej prejudiciálnej otázky, na základe ktorej sa KZD chce dozvedieť, ako má vnútroštátny súd postupovať v prípade nezlučiteľnosti bulharských ustanovení so smernicou 2000/43, postačuje odkaz na ustálenú judikatúru Súdneho dvora: Pokiaľ je to možné, vnútroštátne predpisy sa majú v konaní vo veci samej vykladať a uplatňovať v súlade so smernicou. Vnútroštátne súdy teda musia vnútroštátne právo v najväčšej možnej miere vykladať v zmysle znenia a účelu smernice, aby bol dosiahnutý výsledok, ku ktorému táto smernica smeruje.⁵¹ Vyžaduje, aby vnútroštátne súdy urobili všetko, čo je v ich právomoci, berúc do úvahy celé vnútroštátne právo a uplatniac ich výkladové metódy, s cieľom zaručiť úplnú účinnosť predmetnej smernice a dospieť k riešeniu, ktoré je v súlade s účelom sledovaným smernicou.⁵²

78. Na základe informácií, ktoré má Súdny dvor k dispozícii, nič nepoukazuje na to, že by v konaní vo veci samej bolo vylúčené vykonať v súlade so smernicou 2000/43 výklad a uplatniť relevantné ustanovenia bulharského práva, konkrétne ustanovenia zákona o ochrane proti diskriminácii.

79. Pokiaľ by KZD napriek tomu mala dospieť k záveru, že nie je možný výklad a uplatnenie bulharského práva v súlade so smernicou, boli by opodstatnené tieto úvahy: Pán Belov síce vo vzťahu k spoločnostiam ČEZB a ČEZRB nemôže svoje nároky odvodzovať priamo zo smernice 2000/43. Smernica nemôže zakladať povinnosti jednotlivcovi, takže sa na smernicu ako takú voči nemu nemožno odvolávať.⁵³

50 — Pozri článok 6 ods. 1, ako aj odôvodnenie 25 smernice 2000/43.

51 — Ustálená judikatúra; okrem iných pozri rozsudky z 13. novembra 1990, *Marleasing* (C-106/89, Zb. s. I-4135, bod 8); z 5. októbra 2004, *Pfeiffer a i.* (C-397/01 až C-403/01, Zb. s. I-8835, bod 113); z 15. apríla 2008, *Impact* (C-268/06, Zb. s. I-2483, bod 98); z 19. januára 2010, *Kücükdeveci* (C-555/07, Zb. s. I-365, bod 48), a z 24. januára 2012, *Dominguez* (C-282/10, bod 24).

52 — Pozri v tejto súvislosti rozsudky uvedené v poznámke pod čiarou 51, *Pfeiffer a i.* (body 115 až 119); *Impact* (bod 101) a *Dominguez* (bod 27); podobne už rozsudok z 10. apríla 1984, *von Colson a Kamann* (14/83, Zb. s. 1891, bod 28: „plne vyčerpajúc priestor na posúdenie, ktorý mu poskytuje vnútroštátne právo“).

53 — Rozsudok zo 14. júla 1994, *Faccini Dori* (C-91/92, Zb. s. I-3325, bod 20), pozri okrem toho rozsudky uvedené v poznámke pod čiarou 51, *Pfeiffer a i.* (bod 108), *Kücükdeveci* (bod 46) a *Dominguez* (bod 37).

80. Zákaz diskriminácie z dôvodu rasy alebo etnickej príslušnosti však predstavuje všeobecnú zásadu práva Únie, ktorá je v primárnom práve zakotvená v článku 21 Charty základných práv a v smernici 2000/43 je iba spresnená⁵⁴ – rovnako ako napríklad zákaz diskriminácie z dôvodu veku alebo sexuálnej orientácie v smernici 2000/78⁵⁵ a inak ako napríklad nárok na platenú ročnú dovolenku.⁵⁶

81. V takých právnych vzťahoch, ako sú prejednávané, keď oproti sebe stoja na jednej strane spotrebiteľia a na druhej strane poskytovatelia základných služieb, má zásada rovnosti zaobchádzania mimoriadny význam. Podobne ako v prípade pracovného pomeru sa také právne vzťahy totiž vyznačujú štrukturálnou nerovnováhou medzi ich stranami.

82. Prinajmenšom v jednej zo situácií uvedeného druhu sa zdá ako odôvodnené, aby sa vnútroštátne právne predpisy, ktoré sú v rozpore so zákazom diskriminácie zakotvenom v základných právach, neuplatnili ani medzi súkromnými osobami. Platí to o to viac, že v prípade, aký sa tu prejednáva, sa súkromné osoby nestávajú priamymi adresátmi základných práv, ale základné právo sa uplatňuje len ako kritérium na kontrolu zákonnosti vnútroštátneho práva.

83. Súhrne teda platí, že domnienka priamej alebo nepriamej diskriminácie v zmysle článku 2 ods. 2 smernice 2000/43 nie je podmienená porušením zákonom stanovených práv alebo právom chránených záujmov. Naopak postačuje akékoľvek konanie, ktoré predstavuje menej priaznivé zaobchádzanie s jednou osobou v porovnaní s inou osobou z dôvodu jej rasy alebo etnického pôvodu, alebo zaobchádzanie, na základe ktorého môžu byť osoby, ktoré sú príslušníkmi určitej rasy alebo etnickej skupiny, osobitne znevýhodnené. Vnútroštátne predpisy, ktoré domnienku diskriminácie podmieňujú porušením zákonom stanovených práv alebo právom chránených záujmov, nie sú zlučiteľné so smernicou 2000/43. Vnútroštátny súd je v tejto súvislosti povinný vykonať výklad vnútroštátneho práva v súlade s právom Únie a pokiaľ taký výklad nie je možný, je povinný neuplatniť vnútroštátne právne normy, ktoré sú v rozpore so zákazom diskriminácie zakotveným v rámci základných práv.

84. Za týchto okolností nie je potrebné vysvetliť tretiu prejudiciálnu otázku z hľadiska obsahu.

3. Požiadavky na preukázanie a prípadné odôvodnenie diskriminácie (piata a šiesta prejudiciálna otázka)

85. Piata a šiesta prejudiciálna otázka sa týkajú jednak úpravy dôkazného bremena v prípade existencie diskriminácie, ktorá je obsahom článku 8 smernice 2000/43. KZD sa okrem toho chce v podstate dozvedieť, či v prípade opísaného umiestnenia elektromerov v oboch rómskych obvodoch ide za konkrétnych okolností konania vo veci samej o diskrimináciu v zmysle smernice, a prípadne o aký druh diskriminácie ide, ako aj to, či je prípadná diskriminácia odôvodnená.

a) Prechod dôkazného bremena (článok 8 ods. 1 smernice 2000/43)

86. Článok 8 ods. 1 smernice 2000/43 stanovuje, že „akonáhle [len čo – *neoficiálny preklad*] sa osoba cíti poškodená nedodržaním zásady rovnakého zaobchádzania a predloží... skutočnosti nasvedčujúce tomu, že došlo k priamej alebo nepriamej diskriminácii, prislúcha odporcovi preukázať, že nedošlo k porušeniu zásady rovnakého zaobchádzania“.

54 — Pozri v tomto zmysle rozsudok Runevič-Vardyn a Wardyn (už citovaný v poznámke pod čiarou 44, bod 43).

55 — Judikatúru vydanú k smernici 2000/78 možno teda automaticky preniesť na smernicu 2000/43; pozri rozsudky z 22. novembra 2005, Mangold (C-144/04, Zb. s. I-9981, body 74 a 75); Küçükdeveci (už citovaný v poznámke pod čiarou 51, body 51 a 53), a z 10. mája 2011, Römer (C-147/08, Zb. s. I-3591, najmä bod 59).

56 — V rozsudku Dominguez (už citovaný v poznámke pod čiarou 51), ktorý bol vydaný v súvislosti s platenou ročnou dovolenkou, nešlo o formuláciu všeobecnej zásady rovnakého zaobchádzania v zmysle článku 21 Charty základných práv, ale skôr o právo, ktoré je zakotvené v článku 31 ods. 2 Charty základných práv v hlave „Solidarita“.

87. V tejto súvislosti chce KZD zistiť, do akej miery musia nasvedčujúce skutočnosti umožňovať „záver“ o existencii diskriminácie, resp. či postačuje iba domnienka, že ide o diskrimináciu. Podľa tvrdení KZD existujú rozdiely medzi rôznymi jazykovými zneniami smernice 2000/43. Bulharský text požaduje doloženie skutočností, „na základe ktorých možno dospieť k záveru“, že ide o diskrimináciu, kým nemecké alebo anglické znenie požaduje iba „domnienku“ alebo „predpoklad“ diskriminácie. K „záveru“ o existencii diskriminácie však v porovnaní s „domnienkou“ alebo „predpokladom“ možno dospieť len v prípade vyššieho stupňa istoty. Vo vnútroštátnej praxi sa príslušné ustanovenie zákona na ochranu pred diskrimináciou doposiaľ používalo ako dôkazné kritérium, že sa požaduje mimoriadne vysoký stupeň istoty. Požadoval sa vyšší stupeň istoty ako len rámec predpokladu a pochybností, ktorý sa veľmi približuje úplnému dôkazu diskriminácie. Otázka KZD teda znie, aký vysoký musí byť stupeň presnosti, aby sa preukázala diskriminácia sťažovateľa.

88. Jazykové verzie článku 8 ods. 1 smernice 2000/43⁵⁷, ktoré som porovnála, zhodne požadujú len domnienku diskriminácie⁵⁸, a nie istý záver. Aj odôvodnenie 21 smernice stanovuje, že k prechodu dôkazného bremena dochádza už vtedy, keď „vznikne domnienka diskriminácie“.⁵⁹ Okrem toho Európska komisia vo svojom stanovisku uvádza, že ani z bulharského textu smernice 2000/43 nevyplýva povinná požiadavka vyššieho stupňa istoty, pretože aj toto znenie požaduje len také skutočnosti, z ktorých „možno odôvodniť záver“, že ide o diskrimináciu.

89. To je tiež v súlade s právnym stavom v prípadoch diskriminácie z dôvodu pohlavia. O článku 4 ods. 1 smernice 97/80/ES⁶⁰, ktorý má takmer rovnaké znenie ako článok 8 ods. 1 smernice 2000/43⁶¹, a tiež aj článok 10 ods. 1 smernice 2000/78, Súdny dvor rozhodol, že k prechodu dôkazného bremena dochádza vždy už v tom prípade, ak sa domnienku diskriminácie podarí hodnoverne preukázať.⁶²

90. Danú judikatúru možno bez problémov preniesť aj na právnu úpravu, ktorá je zaujímavá v tomto prípade.⁶³ Každý ďalší reštriktívny výklad článku 8 ods. 1 smernice 2000/43 by predstavoval ohrozenie jej praktickej účinnosti a viedol by k tomu, že ustanovenie o prechode dôkazného bremena by prakticky stratilo svoj účinok. Bez uvedeného prechodu dôkazného bremena by sa však v konečnom dôsledku uplatnila štandardná úprava dôkazného bremena, takže ten, kto si myslí, že je obeťou diskriminácie, by musel predložiť a dokázať všetky požadované skutočnosti, ktoré sú oporou jeho tvrdenia a nechať na základe nich s dostatočnou istotou konštatovať diskrimináciu.

57 — Pozri v tejto súvislosti nemeckú („Tatsachen glaubhaft machen, die... vermuten lassen“), grécku („προσάγει... πραγματικά περιστατικά, από τα οποία τεκμαίρεται“), anglickú („establish... facts from which it may be presumed“), španielsku („alegue... hechos que permitan presumir“), francúzsku („établit... des faits qui permettent de présumer“), taliansku („espongono... fatti dai quali si può presumere“), holandskú („feiten aanvoeren die... kunnen doen vermoeden“), poľskú („przedstawia... fakty, z których można domniemywać“), portugalskú („apresentar... elementos de facto constitutivos da presunção“) a švédsku („lägger fram fakta som ger anledning att anta“) jazykovú verziu článku 8 ods. 1 smernice 2000/43.

58 — V tom istom zmysle rozsudok Feryn (už citovaný v poznámke pod čiarou 49, bod 30).

59 — V rovnakom zmysle sú formulované aj početné znenia odôvodnenia 21 smernice 2000/43: „a prima facie case of discrimination“ (angličtina), „Όταν πιθανολογείται διακριτική μεταχείριση“ (gréčtina), „una presunta discriminacion“ (španielčina), „une présomption de discrimination“ (francúzština), „una presunzione di discriminazione“ (taliančina), „domniemani[e] dyskryminacji“ (poľština), „presumível discriminação“ (portugalčina) a „ett prima facie-fall av diskriminering“ (švédčina).

60 — Smernica Rady 97/80/ES z 15. decembra 1997 o dôkaznom bremene v prípadoch diskriminácie na základe pohlavia (Ú. v. ES L 14, 1998, s. 6; Mim. vyd. 05/003, s. 264).

61 — Rozsudok z 19. apríla 2012, Meister (C-415/10, bod 35); pozri aj návrhy, ktoré predniesol generálny advokát Poiares Maduro 12. marca 2008 vo veci Feryn (už citovanej v poznámke pod čiarou 49, bod 22).

62 — Rozsudok z 10. marca 2005, Nikoloudi (C-196/02, Zb. s. I-1789, bod 74 v spojení s bodom 68); v tom istom zmysle rozsudok 21. júla 2011, Kelly (C-104/10, Zb. s. I-6813, bod 30). Podobne už predtým – v súvislosti s právnym stavom pred smernicou 97/80 – rozsudok z 30. marca 2000, JämO (C-236/98, Zb. s. I-2189, bod 53): „Ak prvý dojem svedčí v prospech diskriminácie...“.

63 — Pozri v tomto zmysle rozsudok Meister (už citovaný v poznámke pod čiarou 61, body 34 až 40).

91. Prechod dôkazného bremena sa zaviedol práve na predídenie takým problémom a na zlepšenie situácie potenciálnych obetí diskriminácie. Slúži na posilnenie postavenia údajných obetí. Vnútroštátna prax tak, ako ju opisuje KZD, by však bola s týmto účelom v diametrálnom rozpore, pretože požiadavka doložiť a preukázať skutočnosti, ktoré umožňujú istý záver, že ide o diskrimináciu, sa v konečnom dôsledku zhodujú s bežným rozdelením dôkazného bremena. Článok 8 ods. 1 smernice 2000/43 by potom nepriniesol nijaké zlepšenie procesného postavenia údajných obetí diskriminácie.

92. Chápanie článku 8 ods. 1 smernice 2000/43, z ktorého vychádzam, nepredstavuje ani porušenie zásady práva na spravodlivý proces na ťarchu spoločností ČEZB a ČEZRB. Normotvorca úpravou prechodu dôkazného bremena vo všetkých smerniciach na ochranu pred diskrimináciou zvolil riešenie, ktoré vytvára spravodlivú rovnováhu medzi záujmami obeť diskriminácie a záujmami príslušnej procesnej protistrany.⁶⁴ Na základe tejto úpravy predovšetkým nedochádza k úplnému zániku dôkazného bremena na strane údajnej obeť diskriminácie, ale len k jeho modifikácii.

93. Prechod dôkazného bremena môže v prejednávanom prípade určite viesť k tomu, že spoločnosti ČEZB a ČEZRB musia v konaní vo veci samej uviesť informácie na odôvodnenie možno už staršieho obchodnopolitického rozhodnutia o upevňovaní elektromerov v rómskych obvodoch iným spôsobom, ako je to v Bulharsku bežné. Také dôkazné bremeno je však len relevantné, pretože informácie, ktoré s ním súvisia, pochádzajú zo sféry a z oblasti, za ktorú sú zodpovedné práve tieto spoločnosti, resp. ich právni predchodcovia. Okrem toho distribučná spoločnosť označila v konaní vo veci samej príčinu špecifického spôsobu upevňovania elektromerov v oboch dotknutých mestských obvodoch za „všeobecne známu“⁶⁵, takže by pre ňu nemalo byť ťažké uviesť tvrdenia na podporu odôvodnenosti týchto opatrení.

94. Celkovo teda na prechod dôkazného bremena podľa článku 8 ods. 1 smernice 2000/43 postačuje, ak osoby, ktoré sa cítia poškodené, pretože nedošlo k uplatneniu zásady rovnosti zaobchádzania, hodnoverne preukážu skutočnosti, ktoré sú dôvodom prvotného dojmu, že ide o diskrimináciu.

b) Druh diskriminácie (článok 2 ods. 2 smernice 2000/43)

95. To, či okolnosti tak, ako sú opísané v druhej časti piatej prejudiciálnej otázky, dokážu odôvodniť uvedený prvý dojem existencie diskriminácie, má posúdiť sama KZD, pretože výlučne jej prináleží, aby konštatovala a posúdila skutočnosti a uplatnila právo v konkrétnom prípade.⁶⁶ Súdny dvor však KZD môže poskytnúť všetky užitočné usmernenia, ktoré jej uľahčia vyriešenie sporu vo veci samej.⁶⁷ Vzhľadom na pochybnosti, ktoré KZD v tejto súvislosti uvádza v návrhu na začatie prejudiciálneho konania, a vzhľadom na reštriktívnu judikatúru najvyššieho bulharského správneho súdu v porovnateľných prípadoch, ktorú KZD opisuje, by sa Súdny dvor nemal takýchto usmernení zrieknuť, pričom pozornosť si zaslúžia hlavne tieto úvahy.

96. V oboch mestských častiach Montany, ktoré sú označené ako rómske obvody sú, elektromery – odhliadnuc od ojedinelých výnimiek – umiestnené na elektrických stĺpoch v nedostupnej výške 7 m, kým elektromery na iných miestach sú upevnené v takej výške, ktorá umožňuje vizuálnu kontrolu.

64 — Pozri v tomto zmysle návrhy, ktoré predniesol generálny advokát Mengozzi 12. januára 2012 vo veci Meister (už citované v poznámke pod čiarou 61, bod 22).

65 — Prejudiciálna otázka 5.3 písm. c).

66 — Pozri odôvodnenie 15 smernice 2000/43: „Uvedomenie si skutočností, z ktorých sa dá usudzovať, že išlo o priamu a nepriamu diskrimináciu, je záležitosťou národných súdov alebo iných príslušných orgánov v súlade s pravidlami alebo praxou vnútroštátneho práva“. Je to v súlade s ustálenou judikatúrou k prejudiciálnemu konaniu, okrem iných pozri rozsudky z 1. júla 2008, MOTOE (C-49/07, Zb. s. I-4863, bod 30); z 8. septembra 2010, Winner Wetten (C-409/06, Zb. s. I-8015, bod 49), a Kelly (už citovaný v poznámke pod čiarou 62, bod 31).

67 — Ustálená judikatúra; pozri rozsudok Feryn (už citovaný v poznámke pod čiarou 49, bod 19), a MOTOE (už citovaný v poznámke pod čiarou 66, bod 30); ďalej rozsudky z 2. decembra 2009, Aventis Pasteur (C-358/08, Zb. s. I-11305, bod 50), a zo 6. septembra 2011, Patriciello (C-163/10, Zb. s. I-7565, bod 21).

97. Z unesenia o predložení návrhu na začatie prejudiciálneho konania ani zo stanovísk účastníkov konania nevyplývajú nijaké konkrétne oporné body, ktoré by poukazovali na to, že uvedený špecifický spôsob umiestňovania elektromerov v oboch rómskych obvodoch bol zvolený *na základe* etnického pôvodu obyvateľov týchto mestských častí alebo by nadväzoval na okolnosť, ktorá je neoddeliteľne spojená s ich etnickým pôvodom. Uvedené opatrenie sa skôr týka tamojších spotrebiteľov, pokiaľ je zrejmé, výlučne na základe ich postavenia ako obyvateľov. Podľa informácií, ktoré sú k dispozícii, neexistujú teda nijaké dôkazy o priamej diskriminácii z dôvodu etnického pôvodu [článok 2 ods. 2 písm. a) smernice 2000/43].

98. Z dôvodu absencie konkrétnych dôkazov nemožno považovať prax spočívajúcu v umiestňovaní elektromerov vo výške 7 m automaticky za spôsob správania, ktorý „súvisí s etnickým pôvodom“ obyvateľov oboch rómskych obvodoch a vedie k porušeniu ich dôstojnosti, resp. vytvára pre nich nedôstojné obytné prostredie. V súlade s tým nemožno na základe predložených informácií vychádzať ani z „obťažovania“ v zmysle článku 2 ods. 3 smernice 2000/43.

99. Je však zrejmé, že obe dotknuté mestské časti obývajú prevažne osoby, ktoré patria k rómskej skupine obyvateľstva.⁶⁸ Prax v podobe umiestňovania elektromerov vo výške 7 m je teda v zásade vhodná na to, aby špecifickým spôsobom ovplyvnila príslušníkov tejto etnickej skupiny a znevýhodnila ich tým, že sa im prakticky znemožní vizuálna kontrola elektromerov, ktoré sú pre nich relevantné, resp. jej vykonanie je prinajmenšom neprimerane sťažené. Za týchto okolností vzniká predpoklad, že v takom prípade, ako je prejednávaný prípad, existuje prvý náznak nepriamej diskriminácie na základe etnického pôvodu (článok 2 ods. 2 písm. b) smernice 2000/43).

c) Odôvodnenosť (článok 2 ods. 2 písm. b) smernice 2000/43)

100. Na rozdiel od priamej diskriminácie z dôvodu rasy alebo etnického pôvodu, ktorú z dôvodu absencie úpravy, ktorá by sa na ňu v smernici 2000/43 vzťahovala, v zásade nemožno odôvodniť⁶⁹, článok 2 ods. 2 písm. b) smernice 2000/43 v súvislosti s nepriamou diskrimináciou stanovuje, že sporné predpisy, kritériá alebo postupy sú prípustné vtedy, ak sú objektívne odôvodnené legitímnym cieľom a prostriedky na ich dosiahnutie sú primerané a nevyhnutné, a teda v neposlednom rade aj proporcionálne.⁷⁰ Táto formulácia je v súlade s požiadavkami na odôvodnenie nepriameho rôzneho zaobchádzania, ktorú právo Únie vo všeobecnosti uznáva.

i) Legitímny cieľ

101. Z návrhu na začatie prejudiciálneho konania, ako aj zo stanovísk spoločností ČEZB a ČEZRB predložených písomne a prednesených ústne vyplýva, že opatrenie upevňovať elektromery vo výške 7 m bolo prijaté z dôvodu veľkého počtu neuhradených faktúr za elektrickú energiu a ako reakcia na početné protiprávne zásahy do infraštruktúry zásobovania elektrickou energiou, ako aj na manipulovanie a protiprávny odber elektriny v predmetných mestských častiach. Toto opatrenie slúži na to, aby sa v záujme všetkých spotrebiteľov v budúcnosti predišlo podvodom a zneužívaniu a aby sa zaistila kvalita finančne únosného zásobovania elektrinou.

68 — Vzhľadom na tento skutkový stav je v prejednávanom prípade vhodná podrobnejšia analýza okolností uvedených v prejudiciálnej otázke 5.3 písm. a) a b).

69 — Rozdielne zaobchádzanie s osobami *na základe* ich rasy alebo etnického pôvodu je možné, len pokiaľ sa tieto osoby nenachádzajú v porovnateľnej situácii (pozri článok 2 ods. 2 písm. a) smernice 2000/43).

70 — Pozri v tejto súvislosti – v súvislosti s odôvodnením diskriminácie na základe veku v zmysle smernice 2000/78 – moje návrhy zo 6. mája 2010 vo veci Andersen (C-499/08, Zb. s. I-9343, body 46 a 47).

102. Prevencia a boj proti podvodom a zneužívaniu, ako aj zaistenie bezpečnosti a kvality zásobovania elektrinou v členských štátoch sú legitímne ciele, ktoré uznáva právo Únie.⁷¹

ii) Posúdenie proporcionality

103. Ostáva však posúdiť, či bolo na dosiahnutie týchto cieľov primerané, aby sa elektromery v oboch dotknutých mestských častiach umiestňovali vo výške 7 m. Podľa článku 2 ods. 2 písm. b) smernice 2000/43 by si to vyžadovalo, aby bolo každé opatrenie na dosiahnutie sledovaného legitímneho cieľa „primerané a nevyhnutné“.

104. Tvrdenie spoločností ČEZB a ČEZRB, že dôvody na opatrenie, ktoré je predmetom sporu, sú „všeobecne známe“⁷², nezbavuje obe tieto spoločnosti povinnosti, preukázať, že nie je porušená zásada rovnosti zaobchádzania (článok 8 ods. 1 smernice 2000/43). Stupeň známosti dôvodov, ktoré spoločnosti viedli k tomu, aby postupovali určitým spôsobom, totiž ešte nevytvára nič o ich odôvodnenosti, a predovšetkým o ich proporcionality.

– „Primeranosť“ (vhodnosť) opatrenia

105. „Primerané“ v zmysle článku 2 ods. 2 písm. b) smernice 2000/43 je opatrenie vtedy, ak je vhodné na dosiahnutie sledovaného legitímneho cieľa,⁷³ čo v prejednávacom prípade znamená, že opatrenie môže skutočne zabrániť podvodom a zneužívaniu, ako aj prispieť k zabezpečeniu kvality zásobovania elektrickou energiou.

106. Manipulovanie a neoprávnené odoberanie elektrickej energie bude nepochybne ťažšie, keď sa elektromery a rozvodné skrine umiestnia do výšky 7 m, do ktorej sa spotrebiteľ bežne nedostane. Okrem toho má prevencia nelegálnych zásahov jednotlivcov do elektrickej siete potenciálne pozitívny účinok pre všetkých spotrebiteľov elektrickej energie, pretože sa tým zabráni vzniku škôd na infraštruktúre a možno tak predísť obávanému všeobecnému zvýšeniu cien elektriny, ktoré má slúžiť na vyrovnanie takých škôd.

107. V návrhu na začatie prejudiciálneho konania sa zároveň naznačuje, že v rómskom obvode v inom bulharskom meste nebolo ani napriek uplatneniu opatrení, ktoré sú porovnateľné s tými, ktoré sú predmetom sporu, v skutočnosti možné zabrániť protiprávnym zásahom do zásobovania elektrickou energiou.⁷⁴ Spoločnosti ČEZB a ČEZRB však v tejto súvislosti vo svojom stanovisku pred Súdny dvorom uvádzajú, že prijaté opatrenia v každom prípade obmedzili protiprávne zásahy na minimálnu mieru, a preto tieto opatrenia celkovo hodnotia ako úspešné.

108. K tomu treba poznamenať, že vhodnosť opatrenia treba vždy posudzovať s ohľadom na cieľ, ktorý sa ním sleduje. Ak by sa opatrením, ako v tomto prípade, malo reagovať na početné protiprávne zásahy do zásobovania elektrickou energiou v určitej oblasti, bude len ťažko možné, aby vhodnosť opatrenia závisela od toho, že odteraz už nebude dochádzať k prípadom podvodov a zneužívania a nebude sa

71 — V súvislosti s bojom proti podvodom a zneužívaniu zo strany vnútroštátnych orgánov pozri rozsudky z 21. februára 2006, Halifax a i. (C-255/02, Zb. s. I-1609, body 68 a 69); z 12. septembra 2006, Cadbury Schweppes a Cadbury Schweppes Overseas (C-196/04, Zb. s. I-7995, bod 35), a z 5. júla 2007, Kofoed (C-321/05, Zb. s. I-5795, bod 38); o zaistení bezpečnosti a kvality zásobovania energiou v členských štátoch pozri rozsudky z 10. júla 1984, Campus Oil (72/83, Zb. s. 2727, body 34 a 35); zo 4. júna 2002, Komisia/Belgicko (C-503/99, Zb. s. I-4809, najmä bod 55), a z 11. novembra 2010, Komisia/Portugalsko (C-543/08, Zb. s. I-11241, bod 84).

72 — Prejudiciálna otázka 5.3 písm. c).

73 — Pozri v tejto súvislosti – pokiaľ ide o odôvodnenie diskriminácie z dôvodu veku v zmysle smernice 2000/78 – moje návrhy vo veci Andersen (už citované v poznámke pod čiarou 70, bod 53). Záverečná časť článku 6 ods. 1 pododseku 1 smernice 2000/78 sa zhoduje so znením článku 2 ods. 2 písm. b) smernice 2000/43, a preto možno preniesť moje tvrdenia vo veci Andersen na prejednávaný prípad.

74 — Pozri v tejto súvislosti prejudiciálnu otázku 6.3 písm. g).

vyskytovať ani negatívne ovplyvnenie kvality zásobovania elektrickou energiou. Uvedené opatrenie sa teda musí považovať za vhodné na dosiahnutie legitímneho cieľa už vtedy, ak prispieva k citeľnému zníženiu počtu protiprávných zásahov do zásobovania elektrickou energiou. KZD bude musieť posúdiť, či to je tak v spornom prípade.

– Nevyhnutnosť

109. Pri predpoklade, že sporné opatrenie na zabránenie podvodom a zneužívaniu, ako aj na zaistenie kvality zásobovania elektrickou energiou je vhodné, vzniká ďalšia otázka, či je na tento účel aj nevyhnutné. Opatrenie sa za nevyhnutné považuje vtedy, ak sledovaný legitímny cieľ nemožno dosiahnuť miernejším, rovnako vhodným prostriedkom. Treba teda vysvetliť, či neexistovali menej obmedzujúce opatrenia na to, aby sa v predmetných mestských častiach zabránilo manipulovaniu s elektromermi a nelegálnym odberom.

110. KZD v tejto súvislosti najprv posudzuje možnosť umiestniť elektromery v normálnej výške a zabezpečiť ich pred nelegálnymi zásahmi pomocou špecifických technických zariadení.⁷⁵

111. Niet pochybností o tom, že v prípade uvedeného postupu by vo vzťahu k odberateľom elektrickej energie v dotknutých mestských častiach išlo o menej obmedzujúce opatrenie. Zabezpečilo by sa tak predovšetkým to, že tam všetci spotrebiteľia budú môcť aj naďalej vykonávať vizuálnu kontrolu svojich elektromerov, ako je to zrejme bežné aj inde v Bulharsku.

112. Do úvahy však treba vziať skutočnosť, že zabezpečenie elektromerov pomocou špecifických technických zariadení by zrejme z pohľadu dotknutých spoločností viedlo k vzniku vysokých dodatočných nákladov, ktoré by sa pravdepodobne museli preniesť na všetkých spotrebiteľov elektrickej energie. Spoločnosti ČEZB a ČEZRB na to v konaní pred Súdny dvorom opakovane upozornili. S výhradou bližšieho preskúmania tejto problematiky zo strany KZD sa preto iba zabezpečenie elektromerov pomocou špecifických technických zariadení nezdá ako prostriedok, ktorý je rovnako vhodný na dosiahnutie sledovaných legitímnych cieľov. Nemožno ho teda použiť ako argument proti nevyhnutnosti opatrenia, ktoré sa uplatňuje v súčasnosti a je predmetom sporu – to znamená umiestňovania elektromerov vo výške 7 m.

113. KZD po druhé uvádza, že spoločnosti ČEZB a ČEZRB majú možnosť dodatočne potrestať prípadné škody na elektromeroch a infraštruktúre alebo ich zneužívanie. V tejto súvislosti sa môžu využiť tak občianske súdy, ako aj orgány činné v trestnom konaní.

114. Spoločnosti ČEZB a ČEZRB k tomu oprávnene poznamenali, že dodatočné postupy voči narušiteľom sú často spojené so značnou neistotou a nákladmi, čo je na jednej strane spôsobené problematickým dokazovaním a na druhej strane očakávanou stratou času, ako aj nedostatočnou efektívnosťou príslušných orgánov a postupov. Okrem toho sa spoločnosti ČEZB a ČEZRB odvolávajú na ohrozenie zdravia a života ľudí, ktoré je spojené s manipuláciou s elektromermi a nedá sa eliminovať dodatočnými krokmi. Pod podmienkou podrobnejšieho posúdenia tejto problematiky zo strany KZD sa preto automaticky nedá predpokladať, že len dodatočné uplatnenie občianskoprávných či trestnoprávných opatrení by bolo rovnako účinným prostriedkom na dosiahnutie legitímnych cieľov, ktoré sa sledujú v prejednávacom prípade.⁷⁶

75 — Pozri v tejto súvislosti prejudiciálnu otázku 6.3 písm. f).

76 — Podobne rozsudky z 10. februára 2009, Komisia/Taliansko (C-110/05, Zb. s. I-519, bod 67); zo 16. decembra 2010, Josemans (C-137/09, Zb. s. I-13019, bod 82), a z 24. marca 2011, Komisia/Španielsko (C-400/08, Zb. s. I-1915, bod 124), v ktorých sa v najrôznejších súvislostiach zdôrazňuje, že príslušným vnútroštátnym orgánom nemožno nepriznať možnosť prijímať opatrenia, ktoré sa dajú jednoducho vykonať a kontrolovať.

115. Po tretie by ešte prichádzalo do úvahy, aby sa vyššie umiestnili len tie elektromery, na ktorých naozaj došlo k manipulovaniu. Taký postup by však priniesol podobnú neistotu ako využitie občianskoprávneho alebo trestnoprávneho konania v prípade nelegálne zasahovania do zásobovania elektrickou energiou. Pod podmienkou bližšieho posúdenia zo strany KZD sa teda ani táto možnosť nedá považovať za opatrenie, ktoré by bolo rovnako vhodné na dosiahnutie sledovaných legitímnych cieľov.

116. Pri súčasnom stave existujú teda prinajmenšom pochybnosti o tom, či spoločnosti ČEZB a ČEZRB mohli s rovnakou ekonomickou náročnosťou siahnuť po iných, rovnako vhodných prostriedkoch, ktoré by mali v predmetných mestských častiach menej negatívne účinky.

– Nijaké neprimerané obmedzovanie obyvateľov dotknutých mestských častí

117. Pokiaľ sa prijaté opatrenia ukážu ako vhodné a potrebné na dosiahnutie sledovaných legitímnych cieľov, treba ešte posúdiť, či nevedú k neprimeranému obmedzeniu obyvateľov dotknutých mestských častí.⁷⁷ Zo zásady proporcionality totiž vyplýva, že opatrenia, ktoré obmedzujú právo zaručené právom Únie – ako je v tomto prípade zákaz diskriminácie z dôvodu etnického pôvodu – nemôžu pre jednotlivca viesť k nevýhodám, ktoré sú neprimerané k sledovaným cieľom.⁷⁸ Inými slovami, sledovaný legitímny cieľ musí byť v čo najväčšom súlade s požiadavkami zásady rovnosti zaobchádzania a musí sa najst' spravodlivá rovnováha medzi rôznymi protichodnými záujmami.⁷⁹

118. V tejto súvislosti sa treba najprv zamyslieť nad tým, či umiestnenie elektromerov vo výške 7 m predstavuje porovnateľne drastické opatrenie, ktoré sa paušálne („kolektívne“⁸⁰) dotýka všetkých obyvateľov uvedených mestských častí, hoci sa nedopustili nijakých nelegálnych zásahov do zásobovania elektrinou a nenahromadili si nijaké nedoplatky. Môže tak vzniknúť dojem, že všetci obyvatelia alebo prinajmenšom veľký počet obyvateľov dotknutých mestských častí sú v súvislosti so svojím zásobovaním elektrickou energiou zapletení do podvodov, manipulácií alebo iných nezrovnalostí, čo v konečnom dôsledku môže prispieť k stigmatizovaniu obyvateľstva týchto oblastí.⁸¹

119. Okrem toho – a nezávisle od prípadného stigmatizovania miestneho obyvateľstva – treba pripomenúť, že normotvorca Únie v smerniciach 2006/32 a 2009/72 výslovne zdôrazňuje záujem spotrebiteľa byť pravidelne informovaný o svojej individuálnej spotrebe elektrickej energie. Spotrebiteľia by sa predovšetkým mali aktívne podporovať v tom, aby pravidelne kontrolovali hodnoty na svojich meracích zariadeniach.⁸² Je v rozpore s týmto cieľom Únie, ak sa domácnosti síce vybavlia elektromermi, ale umiestnia sa do výšky 7 m, ktorá nie je prístupná na vykonanie vizuálnej kontroly.

120. Pripúšťa sa, že spoločnosti ČEZB a ČEZRB umožňujú spotrebiteľom v dotknutých oblastiach na individuálnu žiadosť vizuálnu kontrolu pomocou bezplatnej zdvižnej plošiny. Napriek tomu sa zdá viac ako pochybné to, či je tento porovnateľne náročnejší a komplikovanejší postup v súlade s uvedeným cieľom práva Únie podporovať spotrebiteľov v tom, aby *pravidelne*⁸³ kontrolovali hodnoty na svojich meracích zariadeniach.⁸⁴ Použitie špeciálneho vozidla so zdvižnou plošinou, ktoré sa pred každým použitím musí objednať, totiž z reálneho hľadiska sotva prichádza do úvahy častejšie ako raz či dvakrát ročne.

77 — V rovnakom zmysle – s odkazom na smernicu 2000/78 – rozsudok z 12. októbra 2010, Andersen (C-499/08, Zb. s. I-9343, body 41 až 48, najmä bod 47), ako aj moje návrhy v tejto veci (už citované v poznámke pod čiarou 70, bod 67).

78 — Rozsudky z 11. júla 1989, Schröder (265/87, Zb. s. 2237, bod 21); z 10. marca 2005, Tempelman a van Schaijk (C-96/03 a C-97/03, Zb. s. I-1895, bod 47), a z 9. marca 2010, ERG a i. (C-379/08 a C-380/08, Zb. s. I-2007, bod 86).

79 — Pozri v tejto súvislosti moje návrhy vo veci Andersen (už citované v poznámke pod čiarou 70, bod 68).

80 — Prejudiciálna otázka 6.3 písm. a).

81 — V tomto zmysle sa vyjadrila aj KZD v prejudiciálnej otázke 6.4 písm. e).

82 — Odôvodnenie 29 smernice 2006/32 posledná veta.

83 — Článok 3 ods. 7 v spojení s prílohou I ods. 1 písm. i) smernice 2009/72, ako aj odôvodnenie 29 posledná veta smernice 2006/32.

84 — Tieto pochybnosti vyplývajú aj z prejudiciálnej otázky 6.3 písm. c), ktorú predložila KZD.

121. KZD však bude musieť posúdiť, či ponuka spoločností ČEZB a ČEZRB poskytnúť spotrebiteľom na pranie za poplatok do ich domácnosti kontrolný elektromer⁸⁵ môže predstavovať primeranú kompenzáciu za chýbajúcu dostupnosť ich bežných elektromerov, ktoré sú umiestnené vo výške 7 m. V tejto súvislosti bude treba zohľadniť predovšetkým to, že povinnosť zaplatiť za kontrolný elektromer by mohla niektorých spotrebiteľov odradiť od zabudovania tohto zariadenia.

122. Právo Únie členským štátom určite neukladá povinnosť, aby každému spotrebiteľovi bezplatne poskytli elektromer (pozri najmä článok 13 ods. 1 prvý pododsek smernice 2006/32). Práve na takom zásobovanom území, kde sa v minulosti často zistili podvody a manipulovanie v súvislosti so zásobovaním elektrickou energiou, však existuje mimoriadny záujem spotrebiteľov o to, aby mohli svoju individuálnu spotrebu elektrickej energie pravidelne kontrolovať a sledovať.

123. V konečnom dôsledku bude záležitosťou KZD, aby s ohľadom na všetky okolnosti prejednávaneho prípadu starostlivo zvažila, či na jednej strane existuje riziko, že dôjde k stigmatizovaniu etnickej skupiny v oboch dotknutých mestských častiach a či na druhej strane došlo k primeranému zohľadneniu záujmov dotknutých spotrebiteľov elektrickej energie.

iii) Predbežný záver

124. Súhrnne platí, že také opatrenie, ktoré je v prejednávanom prípade predmetom sporu, môže byť opodstatnené, pokiaľ slúži na to, aby prispelo na prevenciu podvodov a zneužívania, ako aj na zaistenie kvality zásobovania elektrickou energiou v záujme všetkých spotrebiteľov, a to pod podmienkou, že

- s prijateľnou ekonomickou náročnosťou nemožno na uskutočnenie týchto cieľov prijať nijaké iné opatrenia, ktoré by boli rovnako vhodné a ktoré by na obyvateľstvo v dotknutých mestských častiach mali menší negatívny vplyv, a
- prijaté opatrenie nevedie k neprimeranému obmedzeniu obyvateľov dotknutých mestských častí, pričom treba náležitým spôsobom zohľadniť riziko stigmatizovania etnickej skupiny, ako aj záujem spotrebiteľov vykonávať pomocou vlastných elektromerov pravidelnú vizuálnu kontrolu svojej spotreby elektrickej energie.

VI – Návrh

125. Vychádzajúc z uvedených úvah, navrhujem, aby Súdny dvor na otázky položené Komisia za zaštitu ot diskriminacija (KZD) odpovedal takto:

1. Skutkový stav, o aký ide v konaní vo veci samej, patrí do pôsobnosti smernice 2000/43/ES.
2. Domnienka priamej alebo nepriamej diskriminácie v zmysle článku 2 ods. 2 písm. a) smernice 2000/43 nie je podmienená porušením zákonom stanovených práv alebo právom chránených záujmov. Naopak postačuje dokonca akékoľvek konanie, ktoré predstavuje menej priaznivé zaobchádzanie s jednou osobou v porovnaní s inou osobou z dôvodu jej rasy alebo etnického pôvodu alebo zaobchádzanie, na základe ktorého môžu byť osoby, ktoré sú príslušníkmi určitej rasy alebo etnickej skupiny, osobitne znevýhodnené.

85 — Prejudiciálna otázka 6.3 písm. d).

3. Vnútroštátne predpisy, ktoré domnienku diskriminácie podmieňujú porušením zákonom stanovených práv alebo právom chránených záujmov, nie sú zlučiteľné so smernicou 2000/43. Vnútroštátny súd je v tejto súvislosti povinný vykonať výklad vnútroštátneho práva v súlade s právom Únie a pokiaľ taký výklad nie je možný, je povinný neuplatniť vnútroštátne právne normy, ktoré sú v rozpore so zákazom diskriminácie zakotveným v rámci základných práv.
4. Na prechod dôkazného bremena podľa článku 8 ods. 1 smernice 2000/43 postačuje, ak osoby, ktoré sa cítia poškodené neuplatnením zásady rovnosti zaobchádzania, hodnoverne preukážu skutočnosti, ktoré sú dôvodom prvého náznaku, že ide o diskrimináciu.
5. Pokiaľ sa spotrebiteľom bežne poskytnú bezplatné elektromery, ktoré sú na budovách alebo v nich umiestnené spôsobom umožňujúcim vizuálnu kontrolu, kým v oblastiach, kde žijú prevažne príslušníci rómskej skupiny obyvateľstva, sú umiestnené v nedostupnej výške 7 m, ide o prvý náznak nepriamej diskriminácie z dôvodu etnického pôvodu v zmysle článku 2 ods. 2 písm. b) v spojení s článkom 8 ods. 1 smernice 2000/43.
6. Také opatrenie môže byť opodstatnené, pokiaľ slúži na to, aby prispelo na prevenciu podvodov a zneužívania, ako aj na zaistenie kvality zásobovania elektrickou energiou v záujme všetkých spotrebiteľov, a to pod podmienkou, že
 - s prijateľnou ekonomickou náročnosťou nemožno na uskutočnenie týchto cieľov prijať nijaké iné opatrenia, ktoré by boli rovnako vhodné a ktoré by na obyvateľstvo v dotknutých mestských častiach mali menší negatívny vplyv, a
 - prijaté opatrenie nevedie k neprimeranému obmedzeniu obyvateľov dotknutých mestských častí, pričom treba náležitým spôsobom zohľadniť riziko stigmatizovania etnickej skupiny, ako aj záujem spotrebiteľov vykonávať pomocou vlastných elektromerov pravidelnú vizuálnu kontrolu svojej spotreby elektrickej energie.